

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

Diplomová práce

Klára Sentlová

Prázdninové aktivity a jejich specifika u dětí a žáků se
zrakovým postižením.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Prázdninové aktivity a jejich specifika u dětí a žáků se zrakovým postižením vypracovala samostatně, a to pod odborným dohledem vedoucí diplomové práce a za použití pramenů uvedených v závěru diplomové práce.

Modrá, 1. 4. 2013

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala své vedoucí diplomové práce Mgr. Veronice Růžičkové, Ph.D. za vydatnou pomoc, cenné podněty a odborné vedení mé diplomové práce.

Mé poděkování patří také Střední škole, základní škole a mateřské škole pro zrakově postižené v Brně. Děkuji také rodičům dětí, kteří mi umožnili poskytnout rozhovory s jejich dětmi pro výzkum mé diplomové práce, paní učitelce Mgr. Márkusové a celému pedagogickému sboru za cenné informace. Mé poděkování patří také mamince a celé rodině a přátelům, kteří mě podporovali při psaní diplomové práce.

Anotace

Jméno a příjmení:	Klára Sentlová
Ústav:	Speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	Mgr. Veronika Růžičková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013

Název práce:	Prázdninové aktivity a jejich specifika u dětí a žáků se zrakovým postižením.
Název v angličtině:	Holiday activities and their specificities by children and pupils with visual impairments.
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá prázdninovými aktivitami u dětí a žáků se zrakovým postižením.</p> <p>Hlavní otázkou šetření je: „Jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením?“</p> <p>Pro šetření byly užity metody polostrukturovaného rozhovoru a vypracování kazuistik.</p>
Klíčová slova:	Zrakové postižení, volný čas, prázdninové aktivity, předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk.
Anotace v angličtině:	<p>The thesis is concentrated on holiday activities of children and pupils with visual disability.</p> <p>The main question of the investigation is: "What are the specifics of holiday activities of children with visual disability?"</p> <p>After the investigation were used methods of half structured interview and case studies development.</p>
Klíčová slova v angličtině:	Vizual impairment, holiday activities, preschool age, school age, older school age.

Seznam příloh:	Příloha č. 1 Informovaný souhlas Příloha č. 2 Přepisy rozhovorů Rozhovory s informanty 1 – 4.
Rozsah práce:	80 stran, 10 stran příloh
Jazyk práce:	Český

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ	10
1.1 VYMEZENÍ ZRAKOVÉHO POSTIŽENÍ	11
1.1.1 Klasifikace podle typu zrakového postižení	12
1.1.2 Klasifikace podle stupně zrakového postižení.....	13
1.2 ORGANIZACE POSKYTUJÍCÍ VYUŽITÍ VOLNOČASOVÝCH AKTIVIT DĚTÍ A ŽÁKŮ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM.....	16
1.2.1 Český svaz zrakově postižených sportovců.....	18
1.2.2 Tandem Brno	18
1.2.3 Teiresiás	18
1.2.4 Výtvarné, hudební a literární aktivity u dětí a žáků se zrakovým postižením	18
2 VÝVOJ OSOBNOSTI ZRAKOVĚ POSTIŽENÉHO DÍTĚTE	21
2.1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK (OBDOBÍ OD 3 DO 6 – 7 LET)	21
2.1.1 Motorický vývoj.....	22
2.1.2 Vývoj poznávacích procesů	23
2.1.3 Emoční a sociální vývoj.....	23
2.2 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (OBDOBÍ OD 6 - 7 LET DO 11 – 12 LET)	24
2.2.1 Motorický vývoj.....	24
2.2.2 Vývoj poznávacích procesů	25
2.2.3 Emoční a sociální vývoj.....	26
2.3 STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK (OBDOBÍ OD 11 - 12 LET DO 15 LET).....	26
2.3.1 Tělesný vývoj.....	27
2.3.2 Vývoj poznávacích procesů	27
2.3.3 Emoční a sociální vývoj.....	28
3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	29
3.1 POHLEDY NA VOLNÝ ČAS	30
3.2 HISTORIE VOLNÉHO ČASU	31
3.3 VÝCHOVA A PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY VOLNÉHO ČASU.....	32
3.4 ŠKOLSKÁ A ZÁJMOVÁ ZAŘÍZENÍ PRO VYUŽITÍ VOLNÉHO ČASU	34
II PRAKTICKÁ ČÁST	38
4 METODOLOGIE A CÍL ŠETŘENÍ	38
4.1 OTÁZKY ŠETŘENÍ	38
4.2 STRATEGIE ŠETŘENÍ A METODY SBĚRU DAT	39
4.3 OSNOVA PRO KAZUISTIKY INFORMANTŮ	39
5 REALIZACE ŠETŘENÍ A ANALÝZA DAT	41
5.1 MÍSTO REALIZACE ŠETŘENÍ A SOUBOR INFORMANTŮ	41
5.2 KAZUISTIKY	42
5.2.1 Informant č. 1	42
5.2.2 Informant č. 2.....	44
5.2.3 Informant č. 3.....	45

5.2.4	Informant č. 4.....	46
5.3	PŘÍPRAVA ROZHOVORU A JEHO REALIZACE.....	47
5.3.1	Otázky pro rozhovor.....	48
5.4	ZPRACOVÁNÍ ROZHOVORU.....	49
5.5	VYHODNOCENÍ ROZHOVORŮ.....	49
5.5.1	Informant č. 1.....	49
5.5.2	Informant č. 2.....	50
5.5.3	Informant č. 3.....	52
5.5.4	Informant č. 4.....	54
5.5.5	Informanti č. 1 – 4.....	56
5.6	ANALÝZA ROZHOVORU A JEJÍ INTERPRETACE.....	60
5.6.1	Letní tábory.....	61
5.6.2	Zájmové aktivity a volný čas.....	62
5.6.3	Bariéry a obavy.....	63
6	DISKUZE.....	65
7	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	67
	ZÁVĚR.....	70
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	72
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	78
	SEZNAM TABULEK.....	79
	SEZNAM PŘÍLOH.....	80
	PŘÍLOHA Č. 1: INFORMOVANÝ SOUHLAS	
	PŘÍLOHA Č. 2: PŘEPISY ROZHOVORŮ	

ÚVOD

Téma diplomové práce pojednává o prázdninových aktivitách a trávení volného času u dětí se zrakovým postižením. Toto téma jsem si vybrala z důvodu mého zájmu o práci s dětmi se zrakovým postižením. Absolvovala jsem speciálně-pedagogickou praxi ve škole pro děti se zrakovým postižením a nahlédla tak do problematiky právě tohoto postižení. Zajímal jsem se především o to, jak děti tráví svůj volný čas a jaké jsou předpoklady ke zvládnutí činností, probíhajících ve volnočasových aktivitách.

V odborné literatuře se setkáme s termíny této problematiky. Zrakové postižení a jeho klasifikace, práce s osobami se zrakovým postižením, zařízení pro volnočasové aktivity osob se zrakovým postižením. Pracovala jsem s odbornou literaturou a čerpala potřebné informace k diplomové práci. Je zde zmíněna také výchova a vzdělávání dětí a žáků se zrakovým postižením, která je legislativně zakotvena ve školském zákoně, jež zajišťuje vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Cílem diplomové práce je seznámení s tematikou trávení volného času a prázdninových aktivit u dětí a žáků se zrakovým postižením. Jsou rozepsána jednotlivá věková období, aby byly lépe specifikovány termíny dítě a žák. Dále jsou v diplomové práci zmíněna specifika volného času a zájmových činností u dětí se zrakovým postižením, které nabízí široké spektrum aktivit a jejich adekvátní využití pro děti s tímto zdravotním postižením.

V diplomové práci je cílem teoretické části popis odborných termínů, které se týkají problematiky zrakového postižení a jeho klasifikace. Důležitou součástí je seznámení s volnočasovými aktivitami dětí a žáků se zrakovým postižením a také osobnostní vývoj dětského věku. To vše je podrobně rozepsáno v jednotlivých kapitolách mé diplomové práce.

Diplomová práce je rozdělena do tří kapitol, které jsou dále rozepsány do podkapitol. V první kapitole je rozepsáno zrakové postižení a jeho jednotlivé klasifikace dle typu zrakového postižení a dle stupně zrakového postižení. Jsou zde rozepsány jednotlivá onemocnění zraku, rozdělení zrakového postižení od slabozrakosti až po amaurózu. Kapitola obsahuje podkapitolu, která se zabývá organizacemi pro volnočasové aktivity osob se zrakovým postižením. Jsou zde zmíněny organizace, cílové skupiny, kterými se zabývají a náplně jejich práce. Jednak jsou popsány neziskové organizace a jejich zaměření, školy pro žáky se zrakovým postižením a zájmové kroužky či letní a zimní pobyty, které jednotlivé školy nabízí.

Druhá kapitola pojednává o vývoji osobnosti dítěte. V kapitole jsou rozdělena jednotlivá období a jejich specifika i u dětí a žáků se zrakovým postižením. Jako první je rozepsáno

období předškolního věku a to, co je pro tento věk typické. Vývoj poznávacích procesů, motorický vývoj a emočně-sociální vývoj. Kapitola popisuje také období mladšího školního věku a zabývá se rovněž motorickým vývojem, emočně-sociálním vývojem a vývojem poznávacích procesů. Poslední období dětského věku, které je v diplomové práci popsáno, je starší školní věk neboli období pubescence. V této podkapitole je objasněn vývoj a rozumové schopnosti tohoto dítěte. K jednotlivým rozdělením vývoje dětské osobnosti se váže vzhledem k tématu diplomové práce i vývoj dítěte se zrakovým postižením.

Třetí kapitola teoretické části diplomové práce se zabývá volným časem. Je zde definován pojem volný čas, volnočasové aktivity a jejich specifika. V kapitole je obsažena i historie volného času, kde jsou uvedena fakta o rozvoji trávení volného času od minulosti po současnost. Dále kapitola obsahuje pohledy na volný čas, zda se jedná o hledisko ekonomické, sociální či sociálně-psychologické. Podkapitolou volného času je také vývojové a psychologické hledisko trávení volného času. V neposlední řadě jsou zde zmíněny organizace a školská zařízení, která umožňují adekvátní využití volného času dětí i dospělých.

Cílem praktické části mé diplomové práce je zjištění informací, jak děti a žáci se zrakovým postižením tráví svůj volný čas. Zda absolvují letní tábory, jezdí do zahraničí nebo navštěvují zájmové kroužky. To vše je zjištěno pomocí polostrukturovaného rozhovoru a kazuistik jednotlivých informantů. Praktickou částí diplomové práce je položení hlavní výzkumné otázky a strategie jejího šetření. Hlavní výzkumnou otázkou je: „**Jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením?**“ V praktické části je zrealizováno šetření, které bylo zjišťováno za pomoci paní učitelky Střední, základní a mateřské školy pro zrakově postižené v Brně, také žáků, kteří poskytli rozhovor pro účely diplomové práce. Na podkladě informovaného souhlasu, který podepsali zákonní zástupci žáků, byl zrealizován rozhovor se žáky se zrakovým postižením. Ten se následně rozpracoval a pomocí otevřeného kódování byl rozebrán do detailů. V praktické části jsou obsaženy kazuistiky jednotlivých žáků se zrakovým postižením, kteří poskytli rozhovor pro účely diplomové práce.

I TEORETICKÁ ČÁST

1 ZRAKOVÉ POSTIŽENÍ

V první kapitole diplomové práce je cílem přiblížit téma zrakové postižení všeobecně. V diplomové práci jsou zmíněny druhy zrakového postižení a jejich příčiny. Dále se zabývá také integrací do společnosti, možnostmi vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kam patří i žáci se zrakovým postižením, a volnočasovými aktivitami těchto dětí. Toto téma je rozebráno z důvodu mého zájmu o osoby se zrakovým postižením a práce s nimi. Cílem je tuto problematiku co nejvíce přiblížit. Jak z důvodu vymezujícího příčiny a druhy postižení zraku, tak z důvodu zaměření volnočasových aktivit osob se zrakovým postižením.

„Skutečnost, že na ulicích potkáváme stále více majitelů brýlí, ještě neznamená rozšíření počtu zrakově postižených. Z tyflopédického hlediska totiž nemůžeme říci, že každý jedinec, který má zrakovou vadu, je i zrakově postižený. Za zrakově postiženého považujeme toho člověka, kterému jeho vada činí i po korekci problémy v běžném životě“ (Ludíková, Stoklasová, 2006, s. 7).

Neschopnost vnímat podněty kolem sebe zrakovým analyzátořem, tohle řčení by mohlo odpovídat vysvětlení toho, kdo je osoba se zrakovým postižením. Každý jedinec vnímá své postižení jiným způsobem. Je to traumatizující skutečnost, dítě neumí navázat zrakový kontakt s rodinou a je tím tak narušeno pouto mezi rodičem a dítětem. Zrakové postižení je podmíněno věkem a závažností vady. Veškerá péče ze strany rodiny a společnosti může mít pozitivní vliv na jedince se zrakovým postižením. Poznávací procesy jedince s postižením zraku jsou omezeny, proto je třeba rozvíjet paměť, pozornost, myšlení a to především prostřednictvím řeči.

Zrakovým postižením se všeobecně zabývá vědní obor tyflogedie, která musí mít vymezeny všechny základní kategorie, jako je tomu u všech vědních oborů. Jejím cílem je maximální rozvoj osobnosti jedince se zrakovým postižením, dosažení nejvyššího stupně socializace, adekvátní podmínky pro socializaci, příprava na povolání a společenské uplatnění. Tyflogedie je rozdělena dle různých hledisek, a to podle věku (tyflogedie předškolního věku, tyflogedie školního věku, tyfloandragogika, tyflogerantagogika), podle doby vzniku postižení (období prenatální, perinatální, postnatální, juvenilní, senilní) a také podle míry postižení, kterým se zabývá například speciální pedagogika osob se zbytky zraku, speciální pedagogika osob nevidomých, speciální pedagogika osob s poruchami binokulárního vidění, speciální

pedagogika osob slabozrakých. Všechny vědní obory jsou propojeny s ostatními vědami, tyflopédie tedy není výjimkou. V soustavě věd je vázaná na společenskovědní obory (filozofie, pedagogika, psychologie, patopsychologie), přírodovědné a medicínské obory (oftalmologie, psychiatrie, neurologie, pediatrie). Společně se prolíná také s obory speciální pedagogiky. Těmi jsou psychopédie, logopedie, etopédie, somatopédie a surdopédie.

V oblasti této problematiky, kterou je zrakové postižení, se můžeme setkat s pojmem oftalmopédie (oftalmos- oko, paidea-výchova, výuka), což je synonymem k pojmu tyflopédie. „Zabývá se speciálně pedagogickou péčí o osoby se zrakovým postižením“ (Květoňová-Švecová, 2000, s. 9). Z oftalmopédie jsou odvozeny termíny tyflogologie a tyflopédie.

1.1 Vymezení zrakového postižení

Důležitou součástí pro práci s jedinci se zrakovým postižením je přehled o anatomii zraku a o diagnózách očních vad.

Anatomie zrakového analyzátoru

Samostatným orgánem pro zrakové vnímání je oko, které se skládá z očních orgánů. Orgány jsou očníce, což je pevná kostěná schránka, ve které je oko uloženo. Víčka chránící oko jsou pokryta spojivkou. Slzné ústrojí. V slzné žláze se utváří slzy, aby nevysychala rohovka a ze slzných bodů a slzných kanálků jsou slzy odváděny do dutiny nosní. Okohybné svaly, které jsou tvořeny z šesti párů svalů, z toho dva páry přímých zevních a jeden pár šikmých očních svalů. Dále se oko skládá z vazivové části, která se též nazývá kostra neboli skelet oka. Tvořena rohovkou (kornea), která je čirá, nemá cévy, velké množství nervových zakončení a bělimou (skléra), která je za rohovkou, bílá, neprůhledná a tuhá. Oko tvoří také cévnatá vrstva, vyživující oko, její součástí jsou cévnatka (choriodea), duhovka (iris) a řasnaté tělísko. Nervová vrstva, jejíž součástí je sítnice (retina), se skládá z deseti vrstev, fotoreceptorů. Oční nitro je tvořeno přední a zadní komorou oční. Vyživuje čočku. Sklivec, který vyplňuje největší část očního bulbu, drží tvar oka (Růžičková, 2006).

Příčiny zrakových vad

Mezi nejčastější příčiny zrakových vad se mohou řadit příčiny prenatální, dědičnost, kongenitální patologické vlivy. Celosvětově vyzkoumané příčiny zrakového postižení jsou katarakta (šedý zákal), glaukom (zelený zákal), věkem podmíněná makulární degenerace, nemoci rohovky, diabetická retinopatie. Zajímavostí je, že v České republice jsou zrakové vady, zejména nevidomost rozdílné oproti jiným zemím (USA). Mezi nejčastější zrakové va-

dy u dětí patří například Retinopatie nedonošených (ROP), což je označení pro patologické změny sítnice a jejích cév, jejíž příčinou je koncentrace kyslíku v inkubátoru (www.brailnet.cz). „Proliferativní onemocnění neúplně vaskularizované sítnice. Vyskytuje se u nedonošených, zejména s porodní hmotností pod 1500 g“ (Kraus, 1997, s. 249).

Podle Krause (1997) se retinopatie nedonošených přiřazuje jako příčina vrozené slepoty. Postihuje děti, které se narodily před 32. týdnem těhotenství. Dalším rizikem je vysoký podíl kyslíku v inkubátorech. Nejčastějším příznakem je vystupňovaná ischemie nezralé periferní sítnice. Retinopatie nedonošených je klasifikována v několika stádiích. Těmi jsou demarkační linie, hřebínek, hřebínek s extraretinální fibrovaskulární proliferací, trakční odchlípení sítnice, totální odchlípení sítnice.

Dalšími zrakovými vadami u dětí jsou například vrozený zelený zákal. Další typy zrakového postižení jsou popsány v dalších kapitolách. Vrozený zelený zákal je velmi vzácné onemocnění, které postihuje v ekonomicky rozvinutých zemích i malé děti a způsobuje slepotu (www.zeleny-zakal.cz). Vrozený zelený zákal je způsoben nevyvinutou strukturou komorového úhlu, kudy odtéká komorová tekutina. Nahromadění tekutiny způsobí nitrooční tlak a jsou tak poškozena nervová vlákna na sítnici a tím dojde k výpadkům v zorném poli (www.oftex.cz).

1.1.1 Klasifikace podle typu zrakového postižení

Poruchy zorného pole

Jak uvádí Kuchynka (2007), je důležité znát charakter zrakové poruchy, které oblasti jsou postiženy, a také znát defekty zorného pole. K získání diagnózy zrakové poruchy je důležitá anamnéza a komplexní vyšetření očí. Při vyšetření se zjistí, zdali jsou postiženy oblasti zorného pole. Může se jednat o poruchu monokulárního vidění (jednooké vidění, sledování jedním okem), které se vyšetřuje pomocí střídavého zakrývání jednoho a druhého oka. Pacient může mít pocit, že se jedná o postižení pouze jednoho oka, ale jde o výpadek stejnostranné poloviny zorného pole. Nebo se jedná o poruchu binokulárního vidění (současné pozorování oběma očima). Mezi tyto poruchy patří tupozrakost a šilhavost.

Poruchy zrakové ostrosti

Poruchy zrakové ostrosti můžeme dělit na ostrost do dálky a do blízka. Jsou faktorem pro další dělení skupin zrakového postižení (Růžičková, 2006).

Převodní poruchy

Jedná se o poruchy, které vznikají při poškození zrakového centra v mozku (například nystagmus, kdy jde o kmitavé oční pohyby) nebo poškození zrakového nervu.

Okulomotorické problémy

Projevují se nepřesnou koordinací očních pohybů. Je to způsobeno malou spoluprací okohybných svalů. Jsou způsobeny poruchou okohybných svalů.

Poruchy barvocitu (Barvocit- schopnost vnímat barvy)

Dojde-li k poruše světločivných buněk ve žluté skvrně, dochází k narušení barevného vidění. Nejznámější je například daltonismus, kdy mluvíme o poruše vnímání zelené a červené barvy. Dále pak achromatopsie, což je úplná ztráta vnímání barev a nachromatismus, kdy se jedná o vnímání odstínů pouze jedné barvy (Růžičková, 2007).

1.1.2 Klasifikace podle stupně zrakového postižení

Nevidomost

Ireverzibilní pokles centrální zrakové ostrosti pod 3/60. Kraus (1997) dělí nevidomost na praktickou, skutečnou a plnou slepotu (amaurózu).

- **Praktická nevidomost:** Pokles zrakové ostrosti pod 3/60 do 1/60 včetně.
- **Skutečná nevidomost:** Pokles zrakové ostrosti pod 1/60 až po světlocit.
- **Plná slepota:** světlocit s chybnou světelnou projekcí až po ztrátu světlocitu.

Slabozrakost

Ireverzibilní pokles zrakové ostrosti na lepším oku pod 6/18 až 3/60 včetně.

- **Slabozrakost těžká:** Pod 6/60 do 3/60 včetně.
- **Slabozrakost lehká:** Do 6/60 včetně.

Kraus (1997) uvádí příčiny slabozrakosti a nevidomosti, které mohou být vrozené (dědičné, geneticky podmíněné) a získané (úrazy, nemoci, degenerace sítnice apod.).

Dle světové zdravotnické organizace (WHO) se můžeme s rozdělením zrakového postižení setkat v této tabulkové podobě.

Tabulka 1 SONS (www.sons.cz)

Druh zdravotního postižení	Popis zdravotního postižení
Střední slabozrakost	zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) – minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10-1/10, kategorie zrakového postižení 1
Silná slabozrakost	zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí; maximum menší než 6/60 (0,10) – minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10-10/20, kategorie zrakového postižení 2
Těžce slabý zrak	a) zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí; maximum menší než 3/60 (0,05) – minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20-1/50, kategorie zrakového postižení 3 b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů
Praktická slepota	zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4
Úplná slepota	ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po Zachování světlocitu s chybnou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5
Druh zdravotního postižení	Popis zdravotního postižení
Střední slabozrakost	zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí: maximum menší než 6/18 (0,30) – minimum rovné nebo lepší než 6/60 (0,10); 3/10-1/10, kategorie zrakového postižení 1
Silná slabozrakost	zrková ostrost s nejlepší možnou korekcí; maximum menší než 6/60 (0,10) – minimum rovné nebo lepší než 3/60 (0,05); 1/10-10/20, kategorie zrakového postižení 2

Těžce slabý zrak	a) zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí; maximum menší než 3/60 (0,05) – minimum rovné nebo lepší než 1/60 (0,02); 1/20-1/50, kategorie zrakového postižení 3 b) koncentrické zúžení zorného pole obou očí pod 20 stupňů, nebo jediného funkčně zdatného oka pod 45 stupňů
Praktická slepota	zraková ostrost s nejlepší možnou korekcí 1/60 (0,02), 1/50 až světlocit nebo omezení zorného pole do 5 stupňů kolem centrální fixace, i když centrální ostrost není postižena, kategorie zrakového postižení 4
Úplná slepota	ztráta zraku zahrnující stavy od naprosté ztráty světlocitu až po Zachování světlocitu s chybou světelnou projekcí, kategorie zrakového postižení 5

Mezi další stupně zrakového postižení se po nevidomosti a slabozrakosti řadí také zbytky zraku, katarakta, glaukom, nystagmus, poruchy binokulárního vidění, tupozrakost a strabismus.

Zbytky zraku

O zbytcích zraku mluvíme tehdy, když se zraková ostrost pohybuje mezi praktickou slepotou a slabozrakostí. V průběhu života může dojít buď ke zlepšení, nebo ke zhoršení zraku.

Katarakta (šedý zákal)

Zkalení čočky. Dle vzniku je katarakta poúrazová, vrozená a senilní (věkem podmíněná). Lze ji léčit chirurgicky. Pacient vidí jakoby přes zamlžené sklo. Příčinami mohou být virová onemocnění (rubeola na počátku gravidity), působení léků v době gravidity. Další příčina je dědičnost. Katarakta se projevuje ve formě malých bílých zákalů.

Glaukom

Patří mezi nejzávažnější onemocnění. Ve většině případů končí amaurozou. Glaukom je charakteristický velkým nitroočním tlakem, který zvyšuje poškození cév a bolestí. Při zeleném zákalu je poškozován terč zrakového nervu. Jsou definovány tři skupiny glaukomu: Glaukom s otevřeným úhlem, normotenzní forma glaukomu, kongenitální glaukom.

Nystagmus

„Bezděčné rytmické pohyby většinou obou očí zároveň, vykonávané v jednom, v několika nebo ve všech pohledových směrech“ (Kraus, 1997, s. 234).

Nystagmus bývá jevem různých onemocnění. Je dědičný či získaný. Kraus (1997) uvádí hned několik rozdělení nystagmu. Klasifikace podle povahy pohybu (záškubový nystagmus, kývačný nystagmus, smíšený nystagmus, vertikální, horizontální, houpačkový). Klasifikace dle etiologie (okulogenní, orogenní, centrální neurogenní, ataktický, vertikální nystagmus dolů, vertikální nystagmus vzhůru).

Daw (2006) uvádí optokinetický nystagmus, který je vyvolán silným podnětem a můžeme jej nalézt již u novorozenců.

Poruchy binokulárního vidění

Poruchami binokulárního vidění trpí největší procento zrakově postižených osob. Jsou jedny z nejčastějších typů zrakového postižení v předškolním a mladším školním věku. Tyto poruchy dělíme na orgánové a funkční. Ludíková (in Vítková, 1988) uvádí, že poruchy binokulárního vidění vznikají částečně na základě poškození jednoho oka. U tohoto druhu poruchy je nejčastější narušení prostorové orientace.

Strabismus (šilhavost)

Strabismus je definován jako porucha vzájemné spolupráce očí, podle směru se strabismus dělí na konvergentní (sbíhavý) a divergentní (rozbíhavý). S rozdělením strabismu se setkáme také v odborných publikacích oftalmologie. Strabismus má formy: heterotropie, heterofonie, intermitentní strabismus, akomodativní strabismus, mikrostrabismus, pseudostrabismus.

Tupozrakost (amblyopie)

Termín se užívá jako snížené vidění oka, v němž nejsou anomálie (Divišová in Růžičková, 2007). Tupozrakost se týká spíše jednoho oka a vizus je na něm značně snížen.

1.2 Organizace poskytující využití volnočasových aktivit dětí a žáků se zrakovým postižením

Každý jedinec má právo na plnohodnotný život, který zahrnuje jak péči o sebe i své blízké, tak i právo na vzdělání a nabídku volnočasových aktivit. Termínem každý jedinec se myslí i lidé se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhod-

něním. Tato problematika je zakotvena v zákoně školském (561/2004 Sb., zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů). Tento zákon obsahuje vyhlášky a paragrafy, které se zabývají vzděláváním žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

V diplomové práci je nastíněno téma volnočasové aktivity u dětí a žáků se zrakovým postižením. Tyto aktivity lze provozovat pomocí neziskových organizací, které umožňují osobám se zrakovým postižením vybírat si takové volnočasové aktivity, které jsou adekvátní jejich možnostem. Nejprve se touto problematikou zabývají střediska rané péče, které poskytují služby rodinám dětí se zrakovým postižením. Jejich úkolem je včasná diagnostika, poskytnutá péče a terapie a pedagogická péče a poradenství, ambulantní péči, odborné semináře apod. Dále musíme zmínit organizaci SONS (sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, která pak dále zřizuje zařízení Tyfloservis, o. p. s., Tyflokabinet, Středisko integračních aktivit, Tyflocentrum, o.p.s., výcvikové středisko vodících psů, rekvalifikační středisko Dědi-
na (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Tyflocentrum, o.p.s.

Jedná se o organizaci, která poskytuje spektrum volnočasových aktivit pro osoby se zrakovým postižením. Jejími pobočkami jsou ambulantní střediska v Praze, Českých Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Ústí nad Labem, Liberci, Hradci Králové, Jihlavě, Brně, Zlíně, Olomouci a Ostravě. Jedním ze zmíněných bude například TyfloCentrum, o.p.s., Brno, které nabízí velkou škálu volnočasových aktivit, jako jsou například Velikonoční dílny, Vánoční dílny, soutěže v prostorové orientaci, kurzy vaření pro osoby se zrakovým postižením, zážitkové semináře, taneční pro nevidomé, psychorehabilitační pobyty atp. Jelikož se ve své práci věnuji tématu prázdninových aktivit, zmíním i pořádání letních táborů pro zrakově postižené děti. TyfloCentrum, o.p.s. v Brně také pořádá letní pobyty pro mládež s výukou PC. Cílem těchto letních táborů je integrace dětí do běžného života a ochrana před sociální izolací. Tábory jsou určeny především pro děti nevidomé, není však problémem, aby tábor absolvovaly děti s kombinovaným postižením. Nabídka tábora je velmi barvitá. Zlepšují prostorovou orientaci, sebeobsluhu, vzájemnou komunikaci s okolím, zvýšení samostatnosti, pořádají různě tématické besedy a nabízí zájmové kroužky, které mají možnost děti v průběhu tábora navštěvovat (www.tyflocentrum.cz).

1.2.1 Český svaz zrakově postižených sportovců

Sdružení zrakově postižených jedinců, které se zabývá sportovními aktivitami určenými pro tyto jedince. Hlavním cílem je koordinovat, organizovat a řídit sportovní aktivity zrakově postižených (postižení různého stupně) a to na profesionální úrovni a u každé věkové kategorie. Sdružuje tělovýchovné jednoty a sportovní kluby, určené pro zrakově postižené. Pro děti a mládež pořádá sportovní hry, sportovní tábory, zimní soustředění a mezinárodní soutěže dětí a mládeže se zrakovým postižením (www.sport-nevidomych.cz).

1.2.2 Tandem Brno

Dobrovolné sportovní zájmové sdružení nevidomých a slabozrakých sportovců. Cílem je organizace sportovních aktivit, možnosti seberealizace a účast na sportovních utkáních. Organizace tandem je určená pro všechny věkové kategorie a nabízí jak rekreační, tak závodní sporty. Toto sdružení poskytuje především sporty, jako jsou lyžování, bruslení, showdown a rekreační jezdectví (www.tandembrno.org).

1.2.3 Teiresiás

Středisko Teiresiás zprostředkovává sportovní aktivity a tělesnou výchovu studentů Masarykovy univerzity a to studentům se zrakovým či pohybovým postižením. Nejčastější formou je osobní asistence, která závisí především na individuálních potřebách studenta. Asistent zrakově postiženého jedince pomáhá při orientaci v prostoru. Středisko nabízí předměty různého druhu a těmi jsou například horostěna pro studenty se zrakovým postižením, tanec pro studenty, tandemová kola, futsal, zdravotní tělesná výchova a letní a zimní výcvikové kurzy pro studenty se zrakovým postižením (www.teiresias.muni.cz).

1.2.4 Výtvarné, hudební a literární aktivity u dětí a žáků se zrakovým postižením

Existují další možnosti trávení volného času a nabídky volnočasových aktivit pro děti a žáky se zrakovým postižením. Mohou to být výtvarné, hudební, literární či sportovní a jiné aktivity, které rozvíjí estetické cítění této věkové kategorie (Finková, Růžičková, Stejskalová, 2011).

Výtvarné aktivity

Výtvarná výchova jako předmět je zařazena v základních školách. Existuje však další možnost a to, že žáci mohou navštěvovat výtvarné kroužky v domech dětí a mládeže či základních uměleckých školách, pokud se žáci chtějí zájmovým kroužkem s výtvarnou tématikou.

kou zabývat více. V oblasti výtvarných aktivit je užívána Tyflografika, což je disciplína, zabývající se grafickou tvorbou nevidomých, pro jejich potřeby. Jednou z technik specifických pro zrakově postižené je například Axmanova technika modelováním, kde se užívá šamotové hlíny a jedná se o postupný nácvik (Růžičková in Finková, Růžičková, Stejskalová, 2011).

Hudební aktivity

I hudební výchova má v životě zrakově postiženého dítěte velký význam. Jelikož je od raného věku zrak kompenzován sluchem, většina zrakově postižených má k hudbě blízký vztah. Děti navštěvují hudební zájmové kroužky, obvykle sborový zpěv a hru na hudební nástroje (Růžičková in Finková, Růžičková, Stejskalová, 2011).

Literární aktivity

Ludíková (in Ludíková, Stoklasová, 2005) uvádí, že o aktivity s tímto tématem není takový zájem. Zájemcům o literární aktivity je umožněno navštívit knihovnu Karla Emanuela Macana v Praze, kde je pro žáky se zrakovým postižením členství bezplatné. Knihovna má možnost nabízet knihy v Braillově písmu, knihy digitalizované či knihy namluvené, tedy audioknihy.

Taneční a literárně dramatické aktivity

Růžičková (in Finková, Růžičková, Stejskalová, 2011) uvádí, že pro rozvoj orientace v prostoru, vystupování před publikem a komunikační dovednosti je možnost využívat se žáky literárně dramatické aktivity. Také se naskytuje možnost navštěvovat divadelní a filmová představení v kinech. U tanečních aktivit je důležitý individuální přístup, aby žák věděl, jaké kroky udělat.

Škola Jaroslava Ježka v Praze nabízí volnočasové aktivity pro děti se zrakovým postižením. Mají zde nabídku několika kroužků. Literární, dramatický, křesťanský, tyflosturistický, dopravní, keramický, vaření, fotografický a možnosti canisterapie. Účastní se také ve sportovních soutěžích pro osoby se zrakovým postižením doma i v zahraničí. Mezi sportovní mimoškolní aktivity se řadí například horolezectví, cyklistika, kuželky, jízda na kanoi, jízda na koni, lyžování, atletika a plavání. Do dalších nabídek zařazuje škola i šachy či showdown a goallbal. Zároveň škola Jaroslava ježka nabízí možnost výměnných pobytů ve školách dětí se zrakovým postižením (www.skolajj.cz).

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro zrakově postižené v Brně taktéž nabízí několik zájmových kroužků mimo vyučování a jako trávení volného času pro děti ubytované na internátě. Plavání, keramika, pohybové hry, divadlo, taneční kroužek, šikovné ručičky, zpívání a prostorová orientace. Pro středoškoláky je zde možnost stolního tenisu, fotbalu, goalball, show-down, plavání, cyklokroužek, posilovna a břišní tance (www.sss-ou.cz).

Olomoucká základní škola Prof. V. Vejvodského pro zrakově postižené má také pestrou nabídku zájmových kroužků. Mezi oblíbené patří šachy, keramika, show-down, goalbal, plavání, tandemová cyklistika, běžecké lyžování, který probíhá formou pobytu v zimní přírodě (www.zrakol.cz).

Základní škola v Opavě nabízí rafty, o které žáci jeví velký zájem (www.zrak.opava.cz). Základní škola pro zrakově postižené v Praze pořádá pro své žáky i letní ozdravné pobyty u moře a lyžařské zimní ozdravné pobyty. Dále nabízí zájmový kroužek zdravotní, kde se žáci učí základy první pomoci. Žákyně navštěvují i kroužek zumbly (www.skolazrak.cz).

V kapitole o zrakovém postižení jsou popsány jednotlivé druhy zrakového postižení, legislativní zakotvení v rámci školství a také možnosti využití volnočasových aktivit adekvátních dětem s tímto zdravotním postižením. Závěrem této kapitoly je seznámení s aktivitami dětí se zrakovým postižením. Kapitola obsahuje výběr několika základních škol v České republice a neziskových organizací, které umožňují vykonávat takto zdravotně postiženým dětem sporty či jiné zájmové aktivity, o které jeví zájem. Děti se učí novým poznatkům, získávají dovednosti, vědomosti a návyky. Je jim umožněno provozovat činnosti, které jsou pro ně mnohdy velmi obtížné.

2 VÝVOJ OSOBNOSTI ZRAKOVĚ POSTIŽENÉHO DÍTĚTE

Diplomová práce se v této kapitole zabývá přehledem z vývojové psychologie, a to vývojem dětského věku. Konkrétně se zabývá předškolním, mladším školním věkem a starším školním věkem zvaným také obdobím pubescence. Cílem diplomové práce je seznámení s osobnostním vývojem dětí intaktních a dětí se zrakovým postižením. Kapitola je zaměřena na vývoj osobnosti dítěte. A to z důvodu objasnění pojmu dítě a jednotlivých věkových období. Dále z důvodu objasnění vývoje poznávacích procesů, motorického a emočně sociálního vývoje.

„Úroveň psychického a sociálního vývoje dítěte ve většině případů odpovídá jeho věku“ (Matějček, 2001, s. 18). Problémem u vývoje dětí a žáků se zrakovým postižením je přizpůsobit se životní situaci, která změnila vývoj. Výrazné formování identity nastává již v předškolním věku dítěte, kdy si uvědomuje své vlastní „já“, ale i identitu mužskou či ženskou. Začíná období značeného sebehodnocení, které přetrvává až do období stáří (Matějček, 2001).

Baloun (1976) uvádí, že osobnost se dá pojmut jako vnímání vnějších projevů člověka a toho, jak se chová ve společnosti. Také uvádí, že existuje několik soustav věd, kde se vyskytuje různý počet interpretací pojmu osobnosti. Nejznámější je filozofie, sociologie, psychologie, právo.

Vývojem osobnosti dítěte se zabývá vědní obor a tím je vývojová psychologie. „Vývojová psychologie se zabývá zkoumáním souvislostí a pravidel vývojových proměn v jednotlivých oblastech lidské psychiky i celé osobnosti a usiluje o porozumění jejich mechanismům“ (Vágnerová, 2012, s. 11). Psychický vývoj se dělí na různé oblasti, které na sebe navzájem působí a ovlivňují se. Těmito dílčími oblastmi jsou biosociální vývoj, vývoj kognitivních funkcí, vývoj psychosociální a emoční vývoj. Vágnerová (2012) popisuje psychický vývoj, který je podmíněn několika činiteli, kterými jsou genetické předpoklady, dědičnost a prostředí (rodina, škola, vrstevníci).

2.1 Předškolní věk (období od 3 do 6 – 7 let)

Toto věkové období je typické svým sociálním vývojem a to především nástupem do mateřské školy a poté, při dovršení šestého či sedmého roku, nástupem do základní školy. Typická pro tento věk je značná představivost, fantazie, intuice, hravost. V předškolním věku

se dítě učí být bez matky, začíná se podřizovat autoritě a hledá nové kamarády. Dítě předškolního věku se mění po stránce tělesné, psychické i sociální.

2.1.1 Motorický vývoj

Zdokonalování hrubé a jemné motoriky. V předškolním období jsou pohyby rukou a nohou nekoordinované, v tomto období se zlepšují a chůze se automatizuje. Jemná motorika se procvičuje pomocí uchopování tužek, pastelek, příborů atd. Co se týče jemné motoriky, vyhraňuje se praváctví nebo leváctví. Označujeme pojmem lateralita. Objevuje se také ambidextrie, což je nevyhraněné praváctví nebo leváctví (Šimíčková-Čížková, 2008).

U dětí se zrakovým postižením se motorický vývoj značně liší od vývoje motoriky dětí intaktních tím, že výrazným důsledkem ztráty zraku je problém s prostorovou orientací, ale také se samostatným pohybem. Úroveň pohybových dovedností se postupně zlepšuje. Dítě se zrakovým postižením musí nahradit zrakový analyzátor jiným způsobem, aby se mohlo pohybovat v prostoru zcela samostatně. Není-li možnost získat informace zrakem, musí dítě se zrakovým postižením využívat ostatní smysly. Nejdůležitějším smyslem při orientaci v prostoru je hmat (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

Vágnerová a kol. (1999) uvádí, že nevidomé děti či děti s jiným zrakovým postižením potřebují nabídku dostupných podnětů, které je prostorově stimulují. Jejich hmat se totiž nerozvíjí spontánně. Je nutno využívat doby maximální adaptability dítěte a vytvoření prvků v prostorové orientaci. Velmi důležité je působení na dítě a to především působení rodičů, učitelů v mateřské škole, popřípadě učitelů ve speciální mateřské škole. Spolupráce rodiny je důležitá. Cílem samostatného pohybu v prostoru je pohybová, smyslová a rozumová příprava, kam se řadí například rozvíjení hmatu, sluchu a čichu, správné držení těla, zvládnutí zásad ohleduplného chování (Wiener, 1986).

Vítková (2004) uvádí druhy nácviku specifických dovedností dítěte se zrakovým postižením v mateřské škole. Rozvoj zrakových funkcí, rozvoj sluchového vnímání, rozvoj hmatového vnímání, rozvoj čichu a chuti, rozvoj estetického vnímání, rozvoj sebeobsluhy, rozvoj řeči a rozvoj orientace v prostoru.

2.1.2 Vývoj poznávacích procesů

Vnímání

V období školního věku převládá vnímání celistvé, které neumožňuje rozeznávání základních vztahů mezi předměty. Dítě vnímá předměty, které jsou velmi nápadné (výrazné barvy, zvuky aut, chuťově rozlišuje slané, sladké, kyselé, hořké atp.). V tomto věkovém období dítě vnímá mentální a fyzické jevy a nedokáže je od sebe rozlišit. Vágnerová (2012) popisuje, že dítě má tendence přisuzovat mentálním jevům vlastnosti, které mají jevy fyzické.

Čálek (1986) zmiňuje vnímání sluchové a hmatové, které nahrazuje vnímání zrakové. Hmatové a zrakové vnímání neutváří realitu, může proto docházet k poruchám diferenciací. Pokud je vnímání omezené, vede mnohdy ke ztrátě motivace.

Pozornost

V předškolním věku je pozornost značně přelétavá a nestálá, dítě neumí úmyslně udržet pozornost na jeden podmět. Paměť převládá mechanická a slovně logická.

Myšlení

Myšlení se mění vývojem. U myšlení dochází ke změně vývoje. Dítě se již soustředí na to, co prožilo a jak se u toho cítilo. Zdokonalují se myšlenkové operace. Třídění, řazení a srovnávání. V předškolním věku se dítě zaměřuje spíše na jeden předmět, nechápe některá pravidla. Rozvíjí se pojmové myšlení a řeč. Zdokonaluje se slovní zásoba. Řeč je rozšířena o několik tisíc nových slov a pro toto období je typická dětská otázka „proč“.

Čálek (1986) tvrdí, že myšlení zrakově postižených se snadněji analyzuje a syntetizuje.

U dětí se zrakovým postižením se myšlení vyvíjí stejně jako u dětí intaktních, není-li zrakové postižení kombinováno s postižením mentálním nebo nedostatečným výchovným vedením (Ludíková, 2004).

2.1.3 Emoční a sociální vývoj

Děti v předškolním věku jsou pozitivněji laděné. Emoce jsou často střídavé a velmi intenzivní. Tyto emoce jsou spjaty s konkrétní událostí a s prožitkem dítěte z ní. Objevují se změny v emočním prožívání, kterými jsou například vztek a zlost, projevy strachu, smysl pro humor. Rozvíjí se emoční inteligence, tím pádem děti předškolního věku lépe chápou své vlastní emoce, emoce druhých lidí a porozumění významu emocí. Začínají chápat i příčiny,

které vedou k různým emočním reakcím a navozují určité pocity. Děti lépe ovládají a usměrňují své prožitky a chování a získávají nové postavení ve skupinách. V rodině, mezi spolužáky v mateřské škole a mezi svými vrstevníky. Redukují se vztahy mezi rodiči a dítětem a mezi sourozenci (Vágnerová, 2012). Rozvíjí se city estetické, sociální a intelektuální.

Rybářová in Šimíčková-Čížková (2008) poukazuje na to, že děti si začínají uvědomovat strach ze smrti, války, nemoci či rozpadu rodiny.

U poznávacích procesů dětí se zrakovým postižením je značná diferenciacce, proto vše závisí na dostatečné míře stimulace a vlivech rodiny a okolí.

Dle Ludíkové (2004) má dítě se zrakovým postižením malý prostor a kontakt stále se stejnou skupinou lidí ze svého okolí, proto je značně omezen sociální charakter.

Co se týče školní připravenosti dítěte se zrakovým postižením, jsou zde jistá omezení. Takto postižené děti jsou různorodou skupinou a musí se na práci s nimi nahlížet individuálně a podle druhu zrakového postižení.

2.2 Mladší školní věk (období od 6 - 7 let do 11 – 12 let)

V období mladšího školního věku již dítě nastupuje do školy, objevují se první známky pohlavního dospívání. Období bychom mohli nazvat jako období střízlivého realismu, kdy už je školák zaměřen na to, co právě je a jak to je. Na rozdíl od dítěte předškolního věku, kde převládají přání a fantazie. Dítě dává přednost reálnému světu, dobrodružství, vyhledává si samo informace. Nejprve je realismus dítěte mladšího školního věku závislý na autoritě (většinou učitele), později se stává realismus kritický, kdy se dítě nenechá zviklat tím, co mu tvrdí autorita, ale samo si dohledá informace (Langmaier, Krejčířová, 2006).

Matějček (1986) uvádí, že školní věk se rozlišuje na mladší školní věk (6 – 8 let), střední školní věk (9 – 12 let) a starší školní věk (kryje se s pubescencí).

2.2.1 Motorický vývoj

Jemná i hrubá motorika se v tomto období zlepšuje. Jsou rychlejší koordinované pohyby, větší síla, zpřesňuje se vizuomotorická koordinace. Šimíčková-Čížková (2005) poukazuje na to, že vývoj motoriky je u každého dítěte individuální. Biologický věk se nemusí shodovat s věkem kalendářním, proto se růstové hodnoty liší.

V oblasti motorického vývoje dětí se zrakovým postižením jsou vytvořené dovednosti a jejich upevňování v prostorové orientaci. Dítě v tomto období se již učí pracovat s bílou

holí, jejíž techniku by měl už zvládat. Jedná se o techniku tzv. dlouhé hole. Patří sem techniky kluzná, diagonální držení hole a kyvadlová. Dítě se učí samostatné orientaci po trase a užívání bílé hole. Hlavním cílem v oblasti motorického vývoje je zvýšení motivace k pohybu, správná koordinace svalových skupin, zvyšování fyzické kondice, schopnost relaxace. Jemnou motoriku lze řádně procvičit například ve výtvarné výchově u různých činností, jako jsou modelování z keramické hlíny, z plastelíny, lepení materiálů, třídění tvarů apod.

2.2.2 Vývoj poznávacích procesů

Poznávací procesy jsou úzce spjaty s city. Dítěti nestačí pouhé podávání informací. Samo si dohledává nové informace, je zvědavé a vytrvalé.

Vnímání

V tomto období přestává mít vnímání ráz náhodnosti. Obzory se dítěti tohoto věku rozšiřují, dítě je schopno analýzy a syntézy. Vnímá konkrétní předměty a všeobecné věci. Dítě je vytrvalejší, vše zkoumá, je méně závislé na svých potřebách. Objevuje se také chápání času a prostoru.

Pozornost

V tomto období je pozornost převážně záměrná, krátkodobá a převládá vzruch nad útlumem. Proto by měly být požadavky, které jsou na dítě kladeny, přiměřené jeho věku. Čím nižší ročník, tím krátkodobější úkoly (Šimíčková - Čížková, 2003).

Paměť

Paměť převládá mechanická a neúmyslná a je efektivnější. Dítě dokáže vhodně reprodukovat naučenou látku (Langmeier, Krejčířová, 2006).

Myšlení

Dle Lengmeiera (2006) v mladším školním věku, především v počátku školního věku je dítě schopno logických operací. Jedná se o přechod od názorného myšlení do stádia konkrétních operací, kdy dítě dokáže utvořit a propojit myšlenkové procesy souběžně. K tomu všem je důležitá motivace k dobrému výkonu. Mezi motivační prvky můžeme zařadit pochvalu, úsměv, dotyk apod. Spolu s vývojem myšlení se zdokonaluje i řeč (Šimíčková- Čížková, 2003).

V období mladšího školního věku by se u dětí se zrakovým postižením měla rozvíjet rozumová a morální výchova. Ohleduplný, adekvátní přístup k veřejnosti, dodržování bezpeč-

nosti, jak své vlastní, tak bezpečnosti ostatních, správné dodržení psychohygieny. Také vhodná volba oblečení, která by neohrožovala dítě se zrakovým postižením v běžném fungování. Hlavním cílem je zvyšování stupně mobility. Upevňování všech získaných dovedností a návyků (Wiener, 1986).

2.2.3 Emoční a sociální vývoj

Je pro toto věkové období velmi důležitý. Dítě už je schopno vyjádřit své pocity a je schopno emočnímu porozumění a chápe ambivalenci citů. Velmi podstatným rysem je pocit úspěšnosti či neúspěšnosti. Úspěch je trvalým odrazem vlastního „já“, proto se musí dítě učit vyrovnávat s neúspěchy (Šimíčková-Čížková, 2003).

Lengmeier a Krejčířová (2006) uvádí i vývoj sociálních kontrol a hodnotové orientace, kdy si dítě už přináší určité normy sociálního chování. Dále uvádí vývoj morálního vědomí a jednání, což vede k chápání mravních norem a hodnot a jednání, které z toho vyplývá. Nejznámějším rozdělením morálky je pojetí Piageta. Ten morálku dělí na stádium heteronomie a stádium autonomie. Na něj navázal Kohlberg, který teorii dále rozpracoval na stádium předkonvenční, konvenční a postkonvenční.

Vývoj dítěte se zrakovým postižením spočívá ve vývoji poznávacích procesů. Dítě od raného věku by mělo být stimulováno různými podněty. Vše, co je k vidění obtížné, musí rodiče dítěti pojmenovat, jednoduchým způsobem vysvětlit. Co se týče hmatového poznávání, je časově náročnější a neposkytuje tolik informací jako zrak. Slouží především k manipulaci s předměty a zmapování terénu (orientace v prostoru). V oblasti socializace je velmi důležitá podpora rodiny a práce s dítětem. Důležitá je motivace k navazování kontaktu s jinými lidmi. Dítě musí dodržovat určité morální zásady, které se od nich očekávají. Kontakt s vrstevníky je obvykle obtížnější z důvodu omezení zrakovým postižením. To se odráží ve značné míře i v adaptaci na školní prostředí (Vágnerová, 2004).

2.3 Starší školní věk (období od 11 - 12 let do 15 let)

Toto období je označováno též jako období pubescence neboli období dospívání. Dle Lengmeiera a Krejčířové (2006) se toto věkové údobí dělí na období pubescence (11 – 15 let) a adolescence (15 – 22 let). Dále se období pubescence může dělit na první a druhou pubertální fázi. Na dospívání je pohlíženo jako přechod mezi dětstvím a dospělostí což bychom mohli označit jako období stresů a životních změn. Dítě by se mělo už zaměřit na volbu budoucího povolání, vytvořit si vlastní názor na život. Také se umět přizpůsobit vrstevníkům.

Typická je pro dospívání výrazná změna ve fyzickém i psychickém vývoji. U dívek a chlapců je tato změna ve vývoji odlišná v tom, že u dívek přichází dříve. Dnešním trendem, který se nazývá sekundární akcelerace, je zrychlený růst i vývoj, kdy nastupují rychlé fyzické změny (Šimíčková-Čížková, 2003). V období staršího školního věku si dítě utváří svou vlastní identitu, každý si snaží prosadit svůj individuální styl. To se projevuje například úpravou zevnějšku a stylem oblékání. Děti dávají značně najevo, že se chtějí lišit od dospělých (Vágnerová, 2005).

2.3.1 Tělesný vývoj

Nazývaný jako metamorfóza. Dívky jsou v tomto období v růstu rychlejší, chlapci dorůstají zhruba o dva roky později. Tělo se tímto růstem velmi mění. Chlapcům rostou ramena, dívkám se zaoblí boky. Děti začínají pohlavně dozrávat (Řičan, 2006). Vágnerová (2005) uvádí odlišnosti tělesných změn a to u chlapců a dívek odlišných. Chlapcům narůstají především svaly a rostou do výšky, což obvykle bývá akceptováno okolím i větší autoritou. Sekundární pohlavní znaky dívek jsou nápadnější a častěji jsou terčem přehnaných reakcí od vrstevníků, například erotické a vulgární poznámky.

Vývoj motoriky je v dospívání výraznější. Je potřebná značná hbitost a síla, rovnováha a koordinace pohybů. To se odráží i v jejich zájmu o sportovní aktivity, kde děti bývají v tomto věku úspěšnější (Lengmeier, Krejčířová, 2006).

Dle Šimíčkové-Čížkové (2003) zrychlený růst může způsobovat narušení fyzické výkonnosti, střídají se projevy siláckých fyzických aktivit s pocitem únavy a apatií.

2.3.2 Vývoj poznávacích procesů

Myšlení

Období dospívání je obdobím formálních logických operací, jde o uvolňování ze závislosti na realitě. Děti v tomto věku respektují skutečnost takovou, jaká je. Akceptují realitu. Chtějí poznat svět takový, jaký je. Dokáží uvažovat hypoteticky o možnostech, které jsou popřípadě málo reálné. Dospívající si osvojují abstraktní myšlení, hypoteticko-dedukční myšlení a induktivní uvažování (Vágnerová, 2005). Lengmeier a Krejčířová (2006) nazývají nový způsob myšlení, a to formálně abstraktní.

Paměť

Vágnerová (2005) tvrdí, že děti užívají selektivní opakování, přičemž se zaměřují více na složitější část učiva, hledají způsob, jak nejlépe si danou látku zapamatovat. Způsob vybavování učiva je systematický.

Objevuje se samostatnost myšlení a kritičnost vůči dospělým a jejich autoritě. V pubertálním věku se projeví značný rozdíl v kognitivních funkcích, především ve škole. Dívky jsou verbálně zdatnější než chlapci, kteří jsou spíše úspěšnější v řešení prostorových problémů (Šimíčková-Čížková, 2003).

Pozornost

Děti v pubertálním období lépe ovládají svou pozornost, hledají strategie k jejímu udržení. Vlastí pozornost umí přiměřeně užívat a udržet tím tak soustředění na práci (Vágnerová, 2005).

2.3.3 Emoční a sociální vývoj

Děti dospívající se začínají uvolňovat od závislosti na svých rodičích a navazují více vztahů se svými vrstevníky obou pohlaví (Lengmeier, Krejčířová, 2006). Jelikož je dospívání spojeno s proměnou hormonální, která ovlivňuje citové vnímání, objevuje se značná kolísavost mezi city a náladami. Emoce nejsou stabilní. Proto se může změna prožívání emocí projevit impulzivitou a sníženým sebeovládáním (Vágnerová, 2005).

Co se týče podřizování se autoritě dospělých, může se objevit tzv. pubescentní vzpoura, kdy může být dítě zakřiknuté, které se nedovolí postavit rodičům nebo se dítě nemá proti čemu bouřit nebo se dítě projevuje zcela samo. „Pubescentní vzpoura je normální stádium a má vývojový smysl. Umožňuje vymanění z dětinské citové závislosti“ (Říčan, 2006, s. 182).

Období dospívání je velmi náročné u intaktních dětí, tak u dětí se zrakovým postižením. V tomto období se osobnost mění, dospívající hledají vlastní identitu, stávají se samostatnými a nezávislými na rodičích. Ve vztazích k sobě samému si uvědomují více své postižení. Mají pocit, že jejich zrakové postižení je omezující ve všech směrech, tenhle fakt bývá velmi traumatizující (Finková, Ludíková, Růžičková, 2007).

V kapitole je popsán vývoj osobnosti dítěte. Cílem diplomové práce je definice období předškolního, mladšího školního a staršího školního věku (období pubescence) a také vývojová specifika u dětí se zrakovým postižením.

3 VOLNOČASOVÉ AKTIVITY

Kapitola o volném čase popisuje především to, co znamená termín volný čas, co vymezuje, jakým způsobem se dá trávit. V kapitole je popsána také historie volného času v jednotlivých obdobích. V diplomové práci jsou zmíněny různé pohledy na volný čas a resorty, kde je možno vykonávat volnočasové aktivity.

„Volný čas je možno chápat jako opak doby nutné práce a povinností a doby nutné k reprodukci sil (Průcha, Walterová, Mareš, 2001). Je to doba, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přinášíjí nám pocit uspokojení a uvolnění“ (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002, s. 13).

Realizátorem a účastníkem volného času je člověk sám. V přírodě a jiných místech pracuje a tráví svůj volný čas, který jej určitým způsobem formuje. Ke zlepšení kvality života je důležité rozvíjení svých zájmů a aktivit, které jsou zároveň motivací pro úspěšné lidské výkony (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Ve volném čase se nejčastěji využívá odpočinku, rekreace, zájmové činnosti, společenské akce, kulturní akce, zábavy. Součástí volného času z hlediska dětí a mládeže není vyučování, sebeobsluha, postarání se o rodinu ani činnosti zabezpečující biologické potřeby člověka (spánek, jídlo, hygiena a zdravotní péče). Samozřejmě je možno si z těchto běžných činností vytvořit koníčka. Například vztah k přípravě a konzumaci jídla. Volný čas dětí a mládeže a jeho specifická zvláštnost se odvíjí od pedagogického ovlivňování z výchovných důvodů, jelikož děti nemají zkušenosti a nevyznají se v oblastech zájmových činností. Potřebují vedení, které je nenásilné, pestré a přitažlivé nabízenými možnostmi a dobrovolnou účastí. Ovlivňování volného času závisí také na věku, mentální a sociální vyspělosti a rodinné výchově. Škola, domov, společenské instituce, to jsou místa, kde děti a mládež mohou trávit svůj volný čas. Děti a mládež tráví svůj volný čas také venku. Na hřišti, na ulici. Obvykle bez dozoru či zájmu dospělých. Tato situace není uspokojivá vzhledem k její bezpečnosti a ohrožování výchovy dětí. Z důvodu spousty volného času dětí by se společnost měla více zabývat tím, jak děti tráví svůj volný čas a jaký zájem vykazuje rodina, která je primární sociální skupinou rozhodující pro využití volného času dětí a mládeže a pro formování jejich osobnosti.

„Rodina pro dítě a mladého člověka zůstává nadále prvním prostředím, které pro jejich volný čas vytváří (či má vytvářet) příznivé podmínky: hodnotová východiska a motivaci k dosahování životních cílů; takové uspořádání života rodiny, aby dětem poskytovalo dostatek

času a vytvářelo podmínky pro spoluúčast na jeho plánování a prožívání; zajištění finančních a hmotných potřeb, zejména individuálního vybavení a placených služeb; informace a podněty pro účast v dalších prostředích mimo rodinu“ (Hofbauer, 2004, s. 61).

3.1 Pohledy na volný čas

Na volný čas lze nazírat dle několika hledisek. Z ekonomického hlediska se jedná především o to, kolik investujeme do zařízení pro volný čas. Je zřejmé, že odpočínutý člověk zvládne mnohem více práce a jeho výkon je tím pádem lepší. Zlepšuje se například zvládání mezilidských vztahů. Při volnočasových aktivitách člověk získává nové poznatky, které může využít například ve své profesi. Z hlediska sociologického a sociálně-psychologického je možné sledovat, zdali volnočasové aktivity přispívají k utváření mezilidských vztahů a pomáhají je kultivovat. Způsob trávení volného času je ovlivněn sociálním prostředím (to je prostředí, ve kterém člověk žije a pracuje). Vlivy rodiny, působením rodičovských vzorů, pozitivních či negativních, to se také odráží na volném čase dětí. Najdou se i tací rodiče, které nezajímá, jak jejich děti tráví svůj volný čas. Tento nedostatek ze strany rodičů mohou kompenzovat školská zařízení a výchovná zařízení svým pedagogickým vedením. Při neúspěšném působení pedagogického vedení se může vyskytnout zvýšené nebezpečí, že se dítě dostane do nežádoucí vrstevnické skupiny, která jej ohrozí agresivitou, požíváním alkoholu, brutalitou, nežádoucí sexualitou, užíváním drog apod. Mezi nežádoucí vlivy působení na dítě můžeme považovat absenci pozitivních sociálních vazeb, pocity méněcennosti, nedostatek citu, neúspěchy ve škole, pocity nudy, které přetrvávají. Pozitivní i negativní vlivy mají i hromadně sdělovací prostředky, nejvíce televize a internet. Některé děti tráví u televize a počítače mnoho času. I to lze chápat jako nedostatečné pedagogické vedení. Z politického hlediska lze hovořit o tom, jak bude stát zasahovat do volného času obyvatelstva. Ve městech a obcích by měla nabídka aktivit mít funkční systém bez preferování institucí a organizací. Ze zdravotnicko-hygienického pohledu pohlédneme na zdravý životní styl a duševní vývoj člověka. Správné využití volného času se pozitivně odráží na zdravotním stavu člověka. Pedagogické a psychologické hledisko se zaměřuje převážně na respektování individuálních zvláštností člověka. Pedagogické ovlivňování by mělo podporovat aktivitu dětí a mládeže. Poskytovat prostor pro seberealizaci, spontaneitu, pocit svobody a bezpečí. Pro správný rozvoj tělesných i duševních vlastností je důležitá převážně dobrovolná účast v činnostech volného času (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002).

3.2 Historie volného času

Počátky výchovy ve volném čase jsou spjaty s dobou po skončení třicetileté války, roku 1648. V té době začal dlouhodobý proces uvolňování života člověka od domova, pracoviště i místa volného času. V 17. století si obyvatelé měst začali budovat tzv. společenské kluby, víkendové domy, kavárny a spolky pro dospělé, kde trávili svůj volný čas. Provozovaly se také hudební, divadelní, turistické a tělovýchovné aktivity. Pořádaly se výlety, slavnosti nebo různá shromáždění. Vznikaly kluby, politické i sociální a zájmové organizace. Nejdříve byly aktivity určeny především dospělým, později se obracely i na mládež a děti. Vznikaly sdružení určená pouze dětem a mládeži. V 19. století v Anglii to byla například sdružení mladých mužů YMCA a žen YWCA. Ve 20. století pod vlivem spisovatele Ernesta Thompsona Setona se vyzdvihovala skautská tematika. Vznikaly klubovny a pořádaly se tábory. V západoevropských zemích umožnil politický a ekonomický vývoj vytvářet sdružení a zařízení volného času. Ve dvacátých a třicátých letech 20. století (meziválečné období) vznikaly dva různé modely v uspořádání volného času. Prvním z nich byl model, který se rozvíjel v zemích západní a severní Evropy. Jeho úkolem bylo rozvinout typy sdružení a zařízení a jejich aktivity. Iniciátory byli především pedagogové a sdružení mládeže, dětí a dospělých. Druhým modelem byla sdružení a zařízení volného času dětí a mládeže v Sovětském svazu, jejichž působení bylo spjato s řízením státu a podřízené tehdejší ideologii. Umožňovalo se řešení základních společenských výchovných potřeb, jako jsou úroveň vzdělanosti, analfabetizace atp.

Vznik sdružení a zařízení pro děti, mládež a dospělé v oblasti sportu, tělovýchovy a turistiky se konal v meziválečném Československu. Lepšily se především letní kolonie a tábory, které byly budované pro děti a mládež. Od konce druhé světové války (poválečné období) se sdružení a zařízení rozvíjely podle podmínek rozděleného kontinentu. Vznikaly nové typy sdružení a zařízení, které obohacovaly a rozšiřovaly obsah a metody své činnosti. Upevňovaly postavení v životě a výchově mládeže a zvětšovaly dosah na další sociální, věkové a zájmové skupiny. V zásadách předválečného pluralismu pokračoval vývoj v západoevropských zemích, kde se rozvíjela převážně sdružení zájmových aktivit. Rozvíjeli se různé sítě míst, jako jsou hřiště, parky, střediska volného času, turistická zařízení a letní tábory. V návaznosti na předválečné období pokračoval vývoj v tehdejší Sovětském svazu. V tehdejší době vznikala při školách denní zařízení pro děti zaměstnaných rodičů (školní družiny a školní kluby). Specifikem se stal také vznik lidových škol uměleckých. V šedesátých letech 20. století se objevily snahy vytvářet školní internáty a školy s celodenní péčí. Zařízení, stále otevřená dětem byly domy pionýrů a mládeže. Pro sedmdesátá a osmdesátá léta 20. sto-

letí jsou charakteristické především západoevropské země, kde vzrůstaly problémy mládeže. Rodinné krize, drogové závislosti, nezaměstnanost, nezájem o společnost, xenofobie, agrese apod. V některých zemích se výrazně oslabil i zájem o užitečné využívání volného času. Středoevropské a východoevropské země se postaraly o rozšíření různých typů zařízení pro volný čas. Například školní družiny a kluby, lidové školy umění, domy mládeže a domy pionýrů. Pořádaly se také letní tábory.

Evropská společnost se začala značně proměňovat v devadesátých letech 20. století a to především v pojetí trávení volného času. V praxi a výchově mládeže se transformace začala promítat různými směry a to například vznik plurality (mnohosti, četnosti). Vznikalo více objektů a sdružení. U nás přerušenu činnost, která probíhala ve čtyřicátých letech, obnovila sdružení předválečná (Junák, YMCA, YWCA, náboženská sdružení). Různé typy volnočasových zařízení se rozvíjely a zdokonalovaly. Podporovaly sdružení dětí a mládeže a činnosti byly spontánní. Díky spolupráci rozdělených částí Evropy se začaly tyto země sbližovat a spojovat (Pávková, Hájek, Hofbauer, 2002, s. 18-28).

3.3 Výchova a psychologické aspekty volného času

Za jeden z oborů pedagogiky můžeme považovat i pedagogiku volného času, což je společenskovědní obor, zabývající se výchovou a teorií výchovy ve volném čase. Tento pojem můžeme nazývat i jako výchovu mimo vyučování, zejména při práci s dětmi předškolního a mladšího školního věku. Samotný pojem výchova můžeme definovat jako záměrné, cílevědomé působení na vychovávaného (dítě, žák, student). Trávení volného času dětí a mládeže se od volného času dospělých liší například svým obsahem, který odpovídá věkovým a individuálním zvláštěnostem dětí, rozsahem, závislostí a samostatností, která závisí na psychické i fyzické vyspělosti dětí, na rodinném prostředí a nabídkách pro volný čas a také pedagogickým ovlivňováním. V současnosti se často užívá pojem výchova mimo vyučování. Specifická je především tím, že probíhá ve volném čase, mimo vliv rodiny, v institucích, které jsou pro výchovu zajištěny, a podle napovídajícího názvu probíhá mimo povinné vyučování. Výchova mimo vyučování zahrnuje mimo jiné i oblast dětských povinností, kam můžeme zařadit přípravu na výuku či sebeobslužné činnosti.

Výchovnou a vzdělávací činnost provádí pedagog volného času nebo vychovatel, kteří jsou pedagogickými pracovníky. Tito pracovníci se uplatňují v různých zařízeních pro volný čas. Rekreační zařízení, sociální zařízení, kulturní zařízení, což jsou zařízení neškolská. Také v zařízeních školských, kterými jsou školní družiny, školní kluby. Dále pak zařízení pro

ústavní a ochrannou výchovu a sociální péči. Vychovatelé i pedagogové volného času mají společný cíl a to ten, že výchovné působení probíhá ve volném čase vychovávaných. Zaměřují se na žáky základních a středních škol. Není to ovšem jenom záležitost dětí, nýbrž jedinců každého věku ať už se jedná o děti předškolního věku či seniory. V rezortu volného času je každý jedinec pojímán jako účastník. Velmi důležitým faktorem je utváření životního stylu, který k uspořádání volného času neodmyslitelně patří. Životní styl je uspořádání činností, vztahů, užívání různých postupů, prosazování se ve společnosti a zahrnuje uspořádání podmínek materiálních a časových. Je určitým způsobem souhrnem životních norem, které člověk během života prosazuje. Hodnotové orientace, učení se správně využívat materiálních a sociálních podmínek, podpora při užívání volného času, jednání člověka a hodnocení volného času (Hájek, Hofbauer, Pávková, 2008).

Cíle, kterých dosáhnout, a podmínky výchovy mimo vyučování a ve volném čase si volí pedagog či vychovatel sám. Hodnotí si také výsledky svého vlastního snažení a volí adekvátní prostředky pro svou práci. Cíle ve výchově volného času lze rozdělit na obecné, to jsou cíle, které učí jedince správně využívat volný čas a oceňovat jej, a cíle specifické, jež umožňují uspokojovat potřeby, uspořádat si režim dne a vedou k naučení zdravému životnímu stylu. K realizaci výchovy mimo vyučování a volného času je pro úspěšné pedagogické působení důležité dodržovat pedagogické zásady (aktivnosti, cílevědomosti, názornosti, přiměřenosti, soustavnosti, trvalosti) pedagogické principy (ovlivňování volného času, výchovy a vyučování ve volném čase, přitažlivosti a pestrosti, seberealizace, zájmovosti a zajímavosti, odpočinku a rekreace, citovosti a citlivosti, humanity, vědeckosti, dobrovolnosti, efektivity, kvality a evaluace a orientace na sociální kontakt).

U psychologických aspektů je nutné znát fakt, že osobnost prochází životním vývojem, který je ovlivněn mnoha činiteli. Prostředím, genetickými předpoklady, rodinným prostředím, sociálními aktivitami, cíli a snahami, vlastnosti jedince, které se vzájemně ovlivňují a doplňují. Psychologické aspekty volného času jednotlivých vývojových etap jedince se odvíjí od jednotlivých období života. Prvním stěžejním obdobím v životě člověka, co se týče sociálního a tělesního vývoje, je předškolní věk (3 - 6let). V oblasti sociálního vývoje dítě v předškolním věku má potřebu seznamovat se s vrstevníky a má potřebu více kontaktů s lidmi. Hlavní činností dítěte v tomto období je hra. Je převažující nad zájmy, které jsou nevyhraněné a krátkodobé. Období, kdy dítě ovlivňuje prostředí, vyučování a příprava na něj a také činnosti probíhající ve volném čase, je obdobím mladšího školního věku (6 - 11 let). Prohlubují se zájmy a potřeby, zdokonalují se schopnosti v různých oblastech, jako je výtvar-

ná výchova, hudební výchova, tělesná výchova. Hra v tomto věku již nemá tak velký význam jako ve věku předškolním, ale je stále důležitá pro rozvoj fantazie a schopnost spolupráce ve skupinách. Děti v mladším školním věku se učí sebeobsluže, pomoci ostatním a práci. Střední školní věk (11 – 15 let) je typický především velkým tělesným a duševním vývojem. Jeho změnami. Děti v tomto věku mají větší potřebu uznání od vrstevníků, chtějí znát nové pojmy, touží po odezvách citových. Zájmy jsou již prohloubenější a stálé oproti mladšímu školnímu věku. Utváří se stálé koníčky, dospívající jedinec se rozhoduje, které povolání je pro něj adekvátní, tvoří si své plány, postoje a názory. V období staršího školního věku (15 – 20 let) se u adolescentních jedinců objevuje jistá nejednotnost v zájmové oblasti. Zájmy mají převážně takové, které odpovídají jejich schopnostem a dovednostem. Na tyto jedince je vhodné zapůsobit a motivovat je k zájmovým činnostem ve volném čase. Není-li tomu tak, může to negativně ovlivnit další vývoj jedince. Oblíbenými zájmy adolescentů jsou turistika, sport, přírodověda, ruční práce, technika, literatura, zájem o hudbu a tanec, většinou v populárním a moderním provedení. Běžné je ubírání se k zájmovým činnostem, které jsou ovlivněny studiem středoškolským nebo vysokoškolským. Jedná se například o literární, dramatické, hudební, výtvarné, technické a jiné činnosti. V dospělosti jsou pro jedince typické zájmy, které vrcholí ukončením profesní přípravy, kdy mladí dospělí nachází své uplatnění. Správným znakem zralé osobnosti je stálost osobních zájmů. Střední dospělost je tzv. obdobím krize středního věku, kdy dospělý jedinec nemá chuť realizovat své koníčky. Může se stát, že se jedinci středního věku ke svým zálibám vrací, protože jejich potomci založili vlastní rodiny a oni mají více času na sebe. V pozdní dospělosti a stáří už je individuálně na každém člověku, jak si svůj volný čas uspořádá. Někteří využívají možnosti dalšího vzdělávání na univerzitách třetího věku, cestují, aktivně tráví svůj volný čas apod. (Pávková, 2008).

3.4 Školská a zájmová zařízení pro využití volného času

„Podle ustanovení školského zákona (zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) jsou do školských zařízení pro zájmové vzdělávání (vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání) zahrnuta střediska volného času (což jsou domy dětí a mládeže a stanice zájmových činností), školní družiny a školní kluby. Mezi ubytovací a výchovná zařízení (vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských, výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění pozdějších předpisů) patří domovy mládeže, internáty a školy v přírodě“ (Hájek, 2008, s. 141).

Středisko volného času

Jedná se o služby, které mohou využívat děti, rodiče, pedagogové a jsou právními subjekty. Mluvíme tedy o domech dětí a mládeže, kde se preferuje zájmová činnost příležitostná, zájmová činnost pravidelná, táborová činnost, tím rozumíme veškerou činnost provozovanou o prázdninách či v době delšího volna. Je zaměřena rekreačně či odborně. Střediska volného času, zajišťující například osvětovou činnost, nabídky různých aktivit, organizování soutěží, přehlídek, výstav, které pořádají a zařizují pracovníci střediska.

Školní družina

Družiny jsou zřizovány při základních školách nebo mohou být zařízeny jako samostatné zařízení, které slouží jedné či více školám. Je určena především pro žáky 1. stupně ZŠ a žáci jsou přihlášení k pravidelné docházce. Školní družina může dle potřeb zřizovat i zájmové kroužky, pořádat exkurze, výlety apod. Školní družina plní své činnosti. Jedná se o:

Odpočinkové činnosti – odstranění únavy, zařazují se po obědě a probíhají ve formě klidových her a aktivit.

Rekreační činnosti – slouží k regeneraci sil žáků, probíhá ve formě aktivních činností.

Zájmové činnosti – umožňují seberealizaci žáků, mohou být vedeny jako skupinová či individuální činnost. Rozvíjí osobnost žáků.

Příprava na vyučování – není legislativně zakotvena, může být prováděna formou plnění domácích úkolů, procvičování učiva formou zábavných her (podle www.msmt.cz).

Školní klub

Jedná se o školské zařízení pro zájmové vzdělávání, které naplňuje volnočasové aktivity. Kluby nemají vlastní rozpočet, nabízejí spontánní aktivity a pořádají různé tematické akce. Školní kluby navštěvují žáci 5. ročníku a starší, kteří nenavštěvují školní družinu. Ve školním klubu se provádí aktivity přírodovědné, vědecké, tělovýchovné, estetické, rekreační

a relaxační. Klub je otevřen denně po školním vyučování, někdy včetně prázdnin (Hájek, 2008).

Školská výchovná a ubytovací zařízení

Toto téma je zakotveno ve vyhlášce č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních.

Domov mládeže

Účelem tohoto zařízení je plnohodnotné využívání volného času dětí a mládeže. Poskytují ubytování a stravování. Je určen pro žáky středních škol a studenty vyšších odborných škol. Žáci se připravují na vyučování. Zaměstnanci sou vychovatelé, kteří pracují s žáky ve výchovných skupinách, které jsou tvořeny dvaceti až třiceti žáky. Pokud je skupina tvořena pouze žáky a studenty se zdravotním postižením, pak musí být žáci a studenti ve třídě s tímto počtem. Musí být stejně početná třída (Hájek, 2008).

Vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění pozdějších předpisů. Dle této vyhlášky jsou jako školská výchovná a ubytovací zařízení i internáty a školy v přírodě.

Výchovná zařízení pro ústavní výchovu

Těmito zařízeními jsou dle zákona 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školních zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, dětský domov, dětský domov se školou, výchovný ústav a diagnostický ústav.

Nestátní neziskové organizace

Jedná se o organizace, které se zabývají trávením volného času a využívání volnočasových aktivit. Vytváří podmínky pro aktivní využívání volného času. Mezi takové organizace můžeme zařadit skaut, kluby rybářů, hasičů, tělovýchovné organizace, tábory apod. jsou dotovány Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy (MŠMT) a vedou k rozvoji schopností, dovedností a přípravu na budoucí život dětí a mládeže (Hájek, 2008).

Tyto organizace se zabývají i kategoriemi osob se zrakovým postižením. Nabízí pro ně volnočasové aktivity. Zaměřují se spíše na menší region. Jak uvádí Hájek (2008), nejznámějšími neziskovými institucemi jsou Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých České republiky, Tyfloservis o. p. s., Český svaz zrakově postižených sportovců, SLEPÍŠI, KAFIRA. Dále sem můžeme zařadit církevní organizace. Těmi jsou Diakonie České církve evangelické, České katolické charity, Selesíánské domy a střediska mládeže.

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Jsou nabízena lidem v tíživé životní situaci, kteří jsou ohroženi sociálně patologickými jevy a sociálním vyloučením. Pro práci s těmito dětmi a mládeží je dostatečná nabídka vol-

nočasových aktivit. Služba je poskytována bezplatně a jejím cílem je snížit rizika a zlepšit kvalitu života.

Jako další zařízení pro volný čas bychom mohli jmenovat i základní umělecké školy a jazykové školy, náboženská společenství. Nemalou součástí pro volnočasové aktivity dětí a mládeže tvoří komerční organizace. Těmi jsou například diskotéky, bary, zábavná střediska, herny, restaurace apod. Zde dnešní mládež tráví většinu svého času. Taktéž je velmi důležitá interakce mezi vrstevníky, ale i mezi pedagogem, vychovatelem či jiným pracovníkem zařízení, kde děti a mládež tráví volný čas, a samotným aktérem volného času (Pávková, 2008).

V poslední kapitole diplomové práce je popsána charakteristika volného času a jeho všeobecné pojetí. Z hlediska historického vývoje až po zařízení pro volnočasové aktivity v současné době. Takovými zařízeními jsou školní družiny, školní kluby, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, nestátní neziskové organizace, domovy mládeže atp. Volný čas je pojímán i vědním oborem a tím je pedagogika volného času. Nabízí se možnost tento obor studovat a dále se v něm vzdělávat. Pedagog volného času se zaměřuje převážně na práci s dětmi a mládeží, kdy je potřeba utvářet osobnost jedince a vést jej k adekvátnímu využívání volného času.

Teoretická část diplomové práce je rozdělena do třech kapitol, které jsou rozepsány do několika podkapitol a jsou více specifikovány. První kapitola nese název zrakové postižení. Obsahuje vymezení zrakového postižení a jeho klasifikace. V kapitole jsou rozepsány jednotlivé organizace pro volnočasové aktivity dětí a žáků se zrakovým postižením. Druhá kapitola obsahuje informace z oblasti vývoje osobnosti dítěte se zrakovým postižením. V kapitole jsou rozepsány jednotlivá věková období. Jedná se o období předškolního, mladšího školního a staršího školního věku.

Poslední, tedy třetí kapitola teoretické části diplomové práce nese název volnočasové aktivity. Je zde rozepsána historie volného času, výchovné a psychologické aspekty při uskutečňování volného času. Zmíněny jsou v této kapitole také školská či jiná nezisková zařízení, která umožňují širokou nabídku volnočasových aktivit, a také organizace, které pořádají letní tábory. Souhrnem těchto kapitol je trávení volného času dětí a žáků se zrakovým postižením.

II PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE A CÍL ŠETŘENÍ

Cílem šetření je zjistit, jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením. Zda je nabídka prázdninových aktivit pro tyto děti dostatečná a také, zda mají během školního roku možnost vyžití v různých kroužcích. Praktická část diplomové práce je zaměřena na aktivity, které jsou mezi dětmi se zrakovým postižením nejběžnější.

Při absolvování průběžné a souvislé praxe na Střední, základní a mateřské škole pro děti se zrakovým postižením v Brně bylo provedeno šetření. Školu navštěvují i žáci intaktní, proto byli voleni pro šetření diplomové práce pouze žáci s poruchami zraku. Důležitou součástí šetření bylo navázání kontaktu se žáky a získání jejich důvěry pro další práci na výzkumném šetření. Pro toto šetření byla zvolena technika kvalitativního výzkumu kdy „kvalitativní metody se užívají k odhalení a porozumění tomu, co je podstatou jevů, o nichž toho ještě moc nevíme. Mohou být také použity k získání nových neotřelých názorů na jevy, o nichž již něco víme“ (Strauss, Corbinová 1999, s. 11).

4.1 Otázky šetření

Základní otázkou šetření je:

Jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením?

Dílčí výzkumné otázky:

- Je nabídka táborů pro děti se zrakovým postižením dostatečná?
- Mají děti možnost během roku využívat volnočasové aktivity?
- Čím jsou tyto aktivity specifické oproti běžným letním táborům?
- Jaké jsou bariéry volnočasových aktivit u dětí se zrakovým postižením?
- Jaké volnočasové aktivity jsou u dětí se zrakovým postižením v současné době nejběžnější?

Na základě stanovených otázek šetření byly stanoveny metody a techniky sběru dat.

4.2 Strategie šetření a metody sběru dat

Pro šetření byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Pro utvoření profilu jednotlivých informantů je důležité zpracování krátké kazuistiky o každém dítěti. Při psaní kazuistik se vycházelo ze zúčastněného pozorování a z referencí třídní učitelky. Kazuistiky jsou zaměřeny na základní údaje, míru postižení, zájmy a záliby, sociální dovednosti a oblasti potřebné podpory.

Další použitou technikou je polostrukturovaný rozhovor. Před uskutečněným rozhovorem bylo požádáno zákonné zástupce o informovaný souhlas, vzor informovaného souhlasu je v příloze č. 1. Podepsané informované souhlasy pro zachování anonymity nejsou součástí diplomové práce, ale mohou být předloženy. Rozhovory byly vedeny v klidném a přirozeném prostředí třídy, kterou děti znají. Rozhovory se nahrávaly na diktafon a následně byla provedena přesná transkripce rozhovoru. Pro další byla zvolena analýza rozhovorů technikou otevřeného kódování. Jednotlivé signifikantní neboli důležité výrazy, vyplývající z rozhovoru jsou opatřeny kódy a ty jsou dále přiřazovány do jednotlivých kategorií. V závěrečné interpretaci získaných dat je použita podle Švaříčka a Šed'ové (2007) technika přímé citace získaných dat.

4.3 Osnova pro kazuistiky informantů

Pro vytvoření kazuistik jsou podnětem vlastní poznatky z prováděné praxe na Střední, základní a mateřské škole pro zrakově postižené v Brně a na základě referencí učitelky z této školy. Jsou zde vymezeny oblasti života žáků, které jsou relevantní pro diplomovou práci, a zpracována osnova kazuistiky.

Osnova kazuistiky

1. Věk.
2. Ročník.
3. Bydliště (město, vesnice).
4. Rodinná anamnéza (rodiče, sourozenci).
5. Rodina (úplná, neúplná).
6. Míra postižení, diagnóza.
7. Osobnostní vlastnosti (klidný, aktivní).

8. Sociální dovednosti (dokáže komunikovat, nestydí se, bojí se cizích, oblíbený v kolektivu, straní se kolektivu apod.).
9. Orientace v prostoru.
10. Školní docházka.
11. Oblast potřebné podpory (nutný asistent, zvládá sám – zcela, částečně).
12. Závěrečná doporučení.
13. Vlastní poznatky a průběh rozhovor.

5 REALIZACE ŠETŘENÍ A ANALÝZA DAT

Nejprve je vymezena zkoumaná problematika a stanovena základní otázka šetření. Vymezeny jsou také další otázky, na které se v šetření hledají odpovědi pomocí analýzy rozhovorů a kazuistik. K problematice využití volného času dětí a žáků se zrakovým postižením byla prostudována odborná literatura. Pro šetření byl stanoven časový harmonogram. Dále se určil základní soubor informantů a metoda výběru výzkumného souboru informantů. Sepsán byl i formulář pro informovaný souhlas zákonných zástupců vybraných žáků (informantů), se kterými se rozhovor realizoval. Sestavily se také otázky pro polostrukturovaný rozhovor.

Tabulka 2 Harmonogram šetření

Časový harmonogram šetření na období říjen 2012 - březen 2013	
Říjen	Studium odborné literatury a příprava plánu šetření.
Listopad	Výběr výzkumného vzorku, příprava otázek, informovaný souhlas.
Prosinec	Realizace šetření, kazuistiky, rozhovory.
Leden - Únor	Přepisy rozhovorů a jejich analýza.
Březen	Vyhodnocení šetření.

5.1 Místo realizace šetření a soubor informantů

Výzkumná šetření byla prováděna ve Střední, základní a mateřské škole pro zrakově postižené v Brně. Tato škola sídlí v Brně v ulici Kamenomlýnská 2. V areálu jsou dvě budovy základní školy pro zrakově postižené (první a druhý stupeň), další budovou je internát, mateřská škola pro zrakově postižené a speciálně pedagogické centrum (SPC). Přes ulici sídlí střední škola pro zrakově postižené, která nabízí několik studijních oborů pro žáky se zrakovým postižením i pro žáky intaktní. V této škole poskytují speciálně pedagogickou péči žákům se zrakovým postižením. Služby poskytované těmto žákům jsou například logopedická péče, výuka prostorové orientace, zraková stimulace, nápravy specifických poruch učení a oftalmologická péče. Základní škola poskytuje také preventivní výchovný program, který zabraňuje šíření nežádoucích jevů. Střední, základní a mateřská škola pro zrakově postižené v Brně má svůj školní vzdělávací program (ŠVP), kde jsou uvedeny klíčové kompetence, průřezová témata, práce se žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, charakteristika předmětů a učební osnovy (www.sss-ou.cz).

Základní soubor šetření tvoří žáci z prvního a druhého stupně základní školy, kteří mají vadu zraku nebo jsou zcela nevidomí. Soubor šetření informantů byl vybrán losováním. Losovali se dva informanti z prvního stupně základní školy a dva informanti z druhého stupně základní školy. Po vylosování se zažádalo o poskytnutí rozhovorů a po jejich odsouhlasení se požádalo zákonné zástupce o informovaný souhlas s provedením rozhovoru, jeho nahrávkou a dalším zpracováním pro účely diplomové práce. Vše je provedeno diskrétně a v rozhovorech, kazuistikách ani v práci nejsou uvedena jména informantů. Jednotliví informanti jsou označeni jako informant 1 až 4.

5.2 Kazuistiky

Pro průběh šetření byly zvoleny i kazuistiky jednotlivých informantů, kteří poskytli rozhovor. Data jsou získána od paní učitelky Střední školy, základní školy a mateřské školy pro zrakově postižené v Brně, která mi poskytla podnětné rady a důležité informace o informantech. Anonymita je plně zachována, proto jsou v diplomové práci užívány termíny informant č. 1 – 4. V návaznosti na kazuistiky informantů je v diplomové práci popsán průběh rozhovorů a osobnostní vlastnosti informantů během konverzace. V průběhu rozhovorů s informanty byl pozorován způsob jejich vyjadřování a konverzační schopnosti. S každým informantem probíhal rozhovor v příjemném, známém prostředí, a to v jejich třídě. Konverzace probíhala v soukromí a vše bylo nahráno na diktafon. Informanti neměli problém s poskytnutím rozhovoru. Vše probíhalo v přátelském duchu.

5.2.1 Informant č. 1

Věk: 9 let

Ročník: 2. ročník ZŠ

Město: Brno

Rodina úplná/neúplná: Rodina je úplná.

Rodinná anamnéza: V rodině je zrakové postižení.

Matka i otec mají zrakovou vadu. Matka je nevidomá, otec má zrakovou vadu korektovanou brýlemi. Sourozenci informanta jsou dvě sestry. Mladší sestra je bez zrakové vady, starší sestra má diagnostikovanou zrakovou vadu.

Míra postižení, diagnóza: Těžká slabozrakost, specifické poruchy učení.

Osobnostní vlastnosti: Informant je komunikativní, sám vyhledává a iniciuje kontakt s dětmi.

Intelektové schopnosti jsou v pásmu průměru, jemná motorika je méně obratná. Rád se zapojuje do veškerých her se záplem. Je velmi soutěživý typ.

Sociální dovednosti: Informant je společenský, zapojuje se do aktivit doma i ve škole a je komunikativní. Nestydí se zapojit do konverzace.

Orientace v prostoru: Informant nemá s prostorovou orientací problémy, má zachované zbytky zraku, nečiní mu potíže orientovat se po třídě či celé budově školy ani venku.

Školní docházka: Informant navštěvoval Mateřskou školu pro zrakově postižené v Brně. Ve škole je informant snaživý, plní zadané úkoly. Projevují se rysy dysgrafie, dysortografie, dyslexie a přetrvává nižší koncentrace pozornosti. Navštěvuje Střední, základní a mateřskou školu pro zrakově postižené v Brně, Kamenomlýnská 2.

Oblast potřebné podpory: Pro informanta je vhodné využití speciálních pomůcek pro slabozraké, zvětšené texty a sešity, práce s lupou a možnosti využití muzikoterapie.

Závěrečná doporučení: Informantovi je doporučena práce v malém kolektivu, stálá docházka k pedagogovi, který s informantem napravuje specifické poruchy učení. Informant musí procvičovat sluchovou diferenciaci, upevňovat tvary jednotlivých písmen, rozvíjet grafomotorické dovednosti, automatizovat je a propojovat zápis písmen.

Vlastní poznatky a průběh rozhovoru: Informant č. 1 je devítiletý chlapec, který je ve druhém ročníku na Střední, základní a mateřské škole pro zrakově postižené v Brně. Informant se nestyděl a neměl problém s komunikací. Otázkám porozuměl a také na ně adekvátně odpovídal. Jeho velkou zálibou je trávení volného času venku s kamarády nebo hry na počítači. Jezdí na letní tábory, které jej baví, a rád by se účastnil táborů každý rok. Jediné, s čím byl informant na letním táboře nespokojený, bylo polekání od starších účastníků tábora. Jinak je informant pro každou legraci. Také rád navštěvuje zájmové kroužky, do kterých dochází po vyučování. Nejraději má pohybové hry a chození na výlety. Rodina informanta spolupracuje se speciálně pedagogickým centrem (SPC).

5.2.2 Informant č. 2

Věk: 15 let

Ročník: 8. ročník ZŠ

Město: České Budějovice

Rodina úplná/neúplná: Rodina je úplná.

Rodinná anamnéza: Od roku 2007 je informant v pěstounské péči.

Informant má čtyři nevlastní sourozence. Jednoho bratra (narozen 1991) a tři sestry (narozeny 1995, 1996 a 2005).

Míra postižení: Slabozrakost.

Osobnostní vlastnosti: Informant je přátelský, milý, vyžaduje pozornost a péči dospělých, je snaživý, velmi důvěřivý a ochotný.

Sociální dovednosti: Informant je společenský a komunikativní. Je rád středem pozornosti.

Orientace v prostoru: Jelikož jsou zachovány zbytky zraku, informant nemá potíže s orientací v prostoru. Beze strachu se pohybuje po škole, po třídě i venku.

Školní docházka: O docházce do mateřské školy není uveden žádný záznam. Do roku 2008 navštěvoval Základní a mateřskou školu pro zrakově postižené v Plzni, Lazaretní 25. Od ledna 2008 navštěvuje Střední, základní a mateřskou školu pro zrakově postižené v Brně, Kamenomlýnská 2.

Oblast potřebné podpory: Pracovní činnosti informanta by měly být strukturované do kratších, jasně ohraničených celků. Mělo by se dodržovat střídání činností různého charakteru, respektování osobního tempa. Jsou nutné zvětšené texty v černotisku.

Závěrečná doporučení: U informanta je značně kolísavá pozornost, hraniční pásmo intelektu. Informant má obtíže se zrakovou diferenciací. Je nutností pravidelně procvičovat.

Vlastní poznatky a průběh rozhovoru: Informant č. 2, patnáctiletý chlapec, u něhož je diagnostikována slabozrakost, taktéž neměl problém s poskytnutím rozhovoru. Informant bez ostychu odpovídal na každou položenou otázku a rozpovídal se. Nebyly vidět známky jakékoli nervozity. Informant se ve volném čase rád učí a tráví čas se svými kamarády. Pokud má splněny všechny povinnosti, sleduje televizi nebo hraje hry na počítači. Na letní tábory jezdí velmi rád. Jezdí s křesťanským společenstvím, protože on i jeho rodina jsou velmi věří-

cí. Informant je nebojácný, proto má na letních táborech rád noční hlídky a pohybové hry, které jsou více adrenalinové. Zajímá se o cyklistiku, kterou by volil jako svůj hlavní zájmový kroužek po vyučování. Mrzí jej, že tento kroužek mají pouze žáci střední školy a on musí čekat, až nastoupí také na střední školu. O svých zájmech mluvil s nadšením.

5.2.3 Informant č. 3

Věk: 15 let

Ročník: 8. ročník ZŠ

Město: Nové Město na Moravě

Rodina úplná/neúplná: Úplná.

Rodinná anamnéza: matka (narozena 1975) bez zrakového postižení. Otec (narozen 1968) taktéž bez zrakového postižení. Od jednoho roku byl zrak informanta korektován brýlemi. Informantovi byla diagnostikována Recklinhausenova choroba a hydrocefalus.

Informant má jednoho sourozence, bratra (narozen 1995), který měl strabismus, je operován.

Míra postižení: Diagnostikována amauróza a tělesné postižení.

Osobnostní vlastnosti: Informant je komunikativní, pozitivně emočně laděný. Objevuje se však nižší koncentrace pozornosti a je značně pomalý.

Sociální dovednosti: Není stydlivý. Je ochoten pomoci a je velmi empatický.

Orientace v prostoru: Informant je nevidomý, proto je prostorová orientace značně snížena. Je ovšem neustále procvičována a informant je schopen se orientovat. Pohybuje se s bílou holí. Nečiní mu problémy pohybovat se po třídě ani po chodbách. Snaží se být samostatný a již se umí orientovat i ve volném prostranství (okolí školy, domova).

Školní docházka: Navštěvoval Mateřskou školu se speciálními třídami v Jihlavě, Demlova 28. Nyní navštěvuje Střední, základní a mateřskou školu pro zrakově postižené v Brně, Kamenomlýnská 2.

Oblast potřebné podpory: Pro informanta je vhodné strukturování pracovní činnosti do kratších a jasně ohraničených celků. Nezbytné je také střídání činností různého charakteru, respektování osobního tempa a všechny texty v Braillově písmu. Je umožněna práce s počítačem.

Závěrečná doporučení: Pokud informant i nadále bude pokračovat ve svém snažení tak jako doposud, má dobré vyhlídky na uplatnění v budoucím životě.

Vlastní poznatky a průběh rozhovoru: Rozhovor s informantem č. 3 byl také bezproblémový. Informant je patnáctiletý chlapec s amaurozou (úplná slepota), který je velmi společenský a neměl problém s komunikací. Ochotně odpovídal na každou kladenou otázku. Informant miluje četbu knih a časopisů, které jsou tištěny v Braillově písmu. Jeho přáním je, aby mohl učit Braillovo písmo intaktní společnosti, která by jevila zájem naučit se číst knihy určené pro osoby se zrakovým postižením. Při otázce, jak se mu líbí na letním táboře, se informant rozpovídal o tom, že na letní tábory jezdí rád a miluje stavění stanů. Také to, že se tam pokouší osamostatnit jak v orientaci v prostoru, tak v osobních potřebách (hygienu apod.). Na táboře byl informant nespokojen s ostatními dětmi, kteří se k němu nechovali správně. Letní tábory se mu líbí a těší se na další ročníky. Zájmové kroužky navštěvuje pravidelně. Jsou jimi plavání a hudební kroužek (hra na flétnu). Informant by chtěl být samostatný, ale brání mu rodiče, kteří o něj mají starost, že to nezvládne sám.

5.2.4 Informant č. 4

Věk: 10 let

Ročník: 4. ročník ZŠ

Město: Jihlava

Rodina úplná/neúplná: Rodiče rozvedeni.

Rodinná anamnéza: Matka má přítele, se kterým si informant rozumí. Otec je podruhé ženatý. Informant je v péči matky, občas jezdí k otci. Má jednoho sourozence a to mladší sestru.

Míra postižení, diagnóza: Amauroza, dyslalie, lehká mentální retardace.

Osobnostní vlastnosti: Je zvědavý, baví ho čtení, má absolutní hudební sluch. Vzhledem k potížím v oblasti hrubé i jemné motoriky má problémy s manuálními pracemi – osobní hygiena, úprava oděvů, modelování apod.

Sociální dovednosti: Nedokáže vhodně reagovat v sociálních situacích – začne křičet, plakat, mačkat ruku druhého jedince. Při neúspěchu se mnohdy rozpláče.

Orientace v prostoru: Od prvního ročníku se učí prostorovou orientaci s panem učitelem na Střední, základní a mateřské škole v Brně. Po třídě se pohybuje sám bez problémů, ví, kde najít své věci (aktovku, lavici, Pichtův psací stroj), orientuje se ve třídě, ví, kde jsou okna,

umývadlo, tabule, skříně a dveře. Orientace v prostorách školy je ještě snížena. V interiéru se orientuje, chodba, toaleta, tělocvična, schodiště, jídelna. V exteriéru trénuje chůzi s bílou holí, ještě se však neorientuje.

Školní docházka: Informant navštěvoval pouze jeden rok Mateřskou školu v Jihlavě. Po nástupu do prvního ročníku základní školy měl velké problémy, číst a psát se naučil až ve druhém ročníku. Byla mu diagnostikována mentální retardace.

Momentálně navštěvuje Střední, základní a mateřskou školu pro zrakově postižené v Brně, Kamenomlýnská 2.

Oblast potřebné podpory: Speciální pomůcky pro zrakově postižené, tyflografika, mluvicí kalkulačka apod. Texty v Braillově písmu, Pichtův psací stroj.

Závěrečná doporučení: Bude-li nadále probíhat spolupráce rodiny a školy a bude-li informant navštěvovat školu pro zrakově postižené nadále i na druhém stupni popřípadě střední škole, povede to ke zdokonalení hrubé i jemné motoriky, rozumových schopností a uplatnění v budoucím životě.

Vlastní poznatky a průběh rozhovoru: Informant č. 4 je desetiletý chlapec, který má diagnostikovanou amaurózu a také byla zjištěna lehká mentální retardace. Rozhovor s informantem probíhal téměř bez problémů. Informant byl značně nesoustředěný a všímavý k ostatním věcem. Otázky mu musely být kladeny vícekrát. Informant ve volném čase nejraději poslouchá doma pračku. Na letním táboře byl prvně a velmi se mu tam líbilo, proto hodlá absolvovat letní tábor znova. Při otázce, kdo letní tábory pořádal, si informant nebyl jistý a nevěděl jak odpovědět. To vše bylo pravděpodobně podmíněno mírou jeho mentálního postižení. Neuměl odpovědět na většinu kladených otázek hned a věcně. Oblast zájmových kroužků je značně obsáhlá. Informant navštěvuje po vyučování kroužků několik. Miluje plavání, hudební kroužek, šikovné ručičky a čtení. Kdyby si informant mohl sám vymyslet zájmový kroužek, byla by to právě četba knih.

5.3 Příprava rozhovoru a jeho realizace

Nejprve se připravily otázky pro polostrukturovaný rozhovor na základě tématu diplomové práce. Dále se vytvořil formulář na informovaný souhlas pro zákonné zástupce žáků. Vzor informovaného souhlasu je příloha č. 1. Nejdříve byli osloveni vylosovaní žáci, zda jsou ochotni poskytnout rozhovor. Po jejich odsouhlasení proběhla domluva s rodiči, kteří svůj

souhlas vyjádřili podpisem informovaného souhlasu. Se svolením paní učitelky se domluvily termíny na jednotlivé rozhovory. Rozhovory probíhaly v klidném a přátelském prostředí, a to ve třídě, kde to žáci důvěrně znali. Rozhovory jsou nahrány na diktafon a následně přepsány. Poznatky z rozhovorů jsou použity i v kazuistice.

Při realizaci rozhovoru bylo pozorováno chování informantů a jejich spolupráce. Vše probíhalo bez problémů. Informanti rozhovor poskytli rádi. Z rozhovorů vyplynulo, že žáci se zrakovým postižením rádi absolvují letní tábory. Tyto tábory jsou pro žáky přínosem, především ve zdokonalování sociálních dovedností a to v oblasti komunikace a v sebeobsluze. Informanti si přejí být více samostatní a právě letní tábor jim tyto možnosti zčásti nabízí. Je zde více činností, které si mohou vyzkoušet sami, bez pomoci rodičů. Zájmové kroužky jsou taktéž přínosem pro žáky se zrakovým postižením. Učí se novým dovednostem a návykům a zdokonalují své vědomosti. Z rozhovorů vyplynulo, že by informanti, kteří jsou zcela nevidomí, rádi vedli zájmový kroužek a to četbu v Braillově písmu. Rádi by se v ní stále zdokonaľovali. Informanti, kteří mají zachovány zbytky zraku, by zase rádi více adrenalinových kroužků, kde mohou vybit svou energii. Například rychlá jízda na kole a závody různého typu.

5.3.1 Otázky pro rozhovor

Při sestavování dotazů se tyto dotazy zaměřily na prázdninové aktivity a také na zapojování žáků do volnočasových aktivit a to jak ve škole či na internátě, tak doma s rodinou. Otázky jsou voleny velmi jednoduchou formou. V otázce č. 4 a 14 jsou použity možnosti pro bližší vysvětlení.

1. Jak trávíš nejčastěji svůj volný čas?
2. Jezdíš na letní tábory?
3. Která činnost Tě na táborech nejvíce baví?
4. Kdo pořádá letní tábory? (TyfloCentrum, o.p.s., Brno, Adam a jiné).
5. Jsi spokojen/a s nabídkou programu, který Ti tábor nabízí?.
6. Líbí se Ti na letních táborech, jel/a bys znova?
7. Jsou vedoucí a organizátoři tábora ochotní vyhovět Tvým požadavkům?
8. Je něco, s čím si na táboře nespokojen/a?
9. Byl/a jsi někdy v zahraničí?
10. Pokud jsi byl/a v zahraničí, tak s kým?
11. Navštěvuješ zájmové kroužky?

12. Který druh kroužku navštěvuješ?
13. Co bys rád/a dělal/a v zájmovém kroužku?
14. Je něco, co Ti brání v Tvých prázdninových aktivitách? (nedostatek kroužků, postižení, strach apod.)
15. Která prázdninová aktivita je Ti nejmilejší?

5.4 Zpracování rozhovoru

Nahrané rozhovory byly přepsány a podrobeny otevřenému kódování, kdy k jednotlivým signifikantním výrazům byly přiřazeny kódy a řazeny do jednotlivých kategorií. Při přepisu rozhovorů byla zachována anonymita jednotlivých informantů. Tito žáci jsou označeni čísly a to informant č. 1 – 4. Přepisy jednotlivých rozhovorů jsou příloha č. 2. Každý rozhovor je analyzován zvlášť. Pro přehlednost jsou signifikantní výrazy zapsány do tabulky, k jednotlivým výrazům přiřazeny kódy a ty jsou zařazeny do kategorií. V dalším zpracování rozhovorů jsou sloučeny signifikantní výrazy ze všech rozhovorů a někdy opatřeny vhodnějšími kódy a upraveny již vytvořené kategorie. Vše je zaznamenáno v jedné tabulce. Tyto tabulky jsou jednotlivě rozepsány jako vyhodnocení rozhovorů.

5.5 Vyhodnocení rozhovorů

5.5.1 Informant č. 1

Tabulka 3 Informant č. 1

Signifikantní výrazy	kódy	kategorie
Informant 1: 9 let		
<i>Asi, ty, kroužky. Lodě, zdravotní, vysílačky</i>	Oblíbené aktivity na letním táboře	Letní tábory
<i>Jezdím s panem, tím s panem Janečkou</i>	Pořadatelé letních táborů	
<i>Jo, jsem moc. Jo, jel.</i>	Spokojenost s nabídkou a programem tábora	
<i>Jo, jo,jo. Skoro jo.</i>	Naplněná přání od pořadatelů tábora	

<i>Jsmo měli noční hru...a oni k nám přišli do chatky a kluci se lekli. Takže tak moc by nás nemuseli strašit.</i>	Co se mi na táboře nelíbí	
<i>Jo byl jsem u moře v Turecku, S rodinou.</i>	Zahraniční dovolená	Zájmové aktivity a trávení volného času
<i>Ve škole si hraju s autem anebo si hraju s kámošama.... jdu na komp.l</i>	Volný čas doma	
<i>Jak zájmové? Jo výleta a pohybovky. Chodíme do města anebo máme takovou hru.</i>	Zájmové kroužky	
<i>Taneční a karate. Tancoval by se hiphop.</i>	Vysněné aktivity	
<i>Nejvíc asi hraju fotbal s kámošama anebo hraju basket...hraju na počítači..rád běhám anebo ještě jezdím na skejtu.</i>	Nejmilejší prázdninová aktivita	
<i>Máme to tu, ale pro holky.</i>	Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách.	Bariéry a obavy
<i>Jo, můžu dělat všechno.</i>		
<i>Jo bojím se,ale to vám radši nebudu vykládat kvůli čemu...jeden řidič přivřel jednu paní ve to, jednu ruku jí přivřel</i>	Obavy z okolí	

5.5.2 Informant č. 2

Tabulka 4 Informant č. 2

Signifikantní výrazy	kódy	kategorie
Informant 2: 15let		
<i>Ale jo, možná bych dal víc výletů tam, do těch měst a tak. Do Radlic jo, do Tavíkovíc ne, protože v Tavíkovících je ten kopec prudkej. Jídlo to jako docela ujde, to je fakt dobrý, protože to vaří kuchař, Martin</i>	Spokojenost s nabídkou a programem tábora	Letní tábory
<i>A jo, trochu jsem, přiznám se, že jsem se fakt jako trochu bál</i>	Co se mi na táboře nelíbí	

<p><i>na těch táborech, zvlášť když jsem tam byl poprvé v Tavíkovcích a tam některý ty dělaj hluky.</i></p> <p><i>My tam jdeme jenom na jeden výlet a celý ty 200kč nestačím utratit. Tento rok jsem nedovezl vůbec nic.</i></p> <p><i>Jo. Ježda ty, některý ty hry.</i></p> <p><i>Večerku bych dal kolem jedenáctý. Protože my to máma od, vlastně když máme třeba šest, ne, teď to vezmu na velkých táborech 12-13 jdou spát v devět, 14-15 v deset</i></p>		
<p><i>Rozcvička, běhá...jako běhání. Pak třeba když nás vedoucí hází do vody, protože ty co spí, hodí do vody. A jinak noční hlídky.</i></p>	<p>Oblíbené aktivity na letním táboře</p>	
<p><i>Vedoucí. Ne- e je to KS- křesťanské společenství. A ten vedoucí se jmenuje Orlik, má přezdívku Orel.</i></p>	<p>Pořadatelé letních táborů</p>	
<p><i>Někdy jo, někdy ne.</i></p>	<p>Naplněná přání od pořadatelů tábora</p>	
<p><i>Byl, v Chorvatsku. S rodičema. Líbilo se v Chorvatsku hodně a v Řecku nic moc. Nejsou tam takový pláže jak v Chorvatsku</i></p>	<p>Zahraniční dovolená</p>	<p>Zájmové aktivity a trávení volného času</p>
<p><i>Bud' se učím, nebo jsem venku s kámošema. Když jsem naučenej, tak večer jdu na televizi a na počítač.</i></p>	<p>Volný čas doma</p>	
<p><i>Ano. Míčové hry v úterý, ve středu výlety plus dobová hra ve čtvrtek sportovní hry.</i></p>	<p>Zájmové kroužky</p>	
<p><i>Ježda, to kdybych měl cyklistiku jako zájmový kroužek, pro-</i></p>	<p>Vysněné aktivity</p>	

<p><i>tože maj to středňáci, já ještě jsem tady, takže bych na té cyklistice bysme mohli vlastně například do města na hlavas vlastně a zpátky třeba, ale závodně jako. Rychlovkou, tam a zpátky. Protože já sice mám rozbitý kolo, ale jinak tatka už mi ho spravuje a možná budu mít k Vánocům od rodičů nový. Po tátovi budu mít možná kolo a to je fakt dobrý kolo. Čtyři přehezky to má. Dvě na přední kolo a dvě na zadní kolo. Já používám ty zadní kola, protože to je lepší. Jo, protože když jezdím do kopce.</i></p>		
<p><i>Chození na procházky anebo na bazény. Jízda na kolech anebo občas zajedu ke strejdovi, který má koně.</i></p>	<p>Nejmilejší prázdninová aktivity</p>	
<p><i>Rodiče. Jo, třeba když se s kámošem domluvíme, že on přespí u mě a třeba jeho rodiče já o tom vím, že to dovolí a řeknu mým rodičům, že to dovolili, můj kámoš mu to řekne za sebe, tak mi to moc nechtěj dovolit. Anebo ještě dýl venku. Protože já můžu být maximálně do osmi venku, já bych chtěl radši bejt do osmi nebo do jedenácti</i></p>	<p>Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách.</p>	<p>Bariéry a obavy</p>

5.5.3 Informant č. 3

Tabulka 5 Informant č. 3

Signifikantní výrazy	kódy	kategorie
<p>Informant 3: 15let</p>		
<p><i>Tak stavění stanů, a ještě ptačka. To je vlastně program celotáborový, že vlastně se jede do Brna na přehradu, tam</i></p>	<p>Oblíbené aktivity na letním táboře</p>	<p>Letní tábory</p>

<i>se rozjedeme, jakože každá skupinka s tím dospělým třeba na nějaké zastávky do Brna, na hlavák a tak a tam dostanu popis s úkolama a plním ty úkoly a ptám se kolemjdoucích lidí</i>		
<i>Pořádá to tyflo centrum, no jezdil tam Radek Pavlíček a nebo teď tam je hlavním vedoucím Anička Horká</i>	Pořadatelé letních táborů	
<i>Jsem. Libí, já jsem už jel tak počtvrté teďka.</i>	Spokojenost s nabídkou a programem tábora	
<i>Jsou.</i>	Naplněná přání od pořadatelů tábora	
<i>Na Slovensku jenom a jinak nikde. S rodiči a to je vše.</i>	Zahraniční dovolená	Zájmové aktivity a trávení volného času
<i>Tak, že se učím, chodím na kompl, no na počítač a posloucháním rádia na počítači a čtením ještě.</i>	Volný čas doma	
<i>Plavání, hudební kroužek jako hru na flétnu a to je vše.</i>	Zájmové kroužky	
<i>Tak třeba jako učil třeba někoho Braillo kdyby nějaký vidomý třeba chtěl naučit nějaká písmenka a tak. ...i když ví, jako, že jsem samostatný, nebo chci být no. Když tady jsem už od první</i>	Vysněné aktivity	

<i>třídy a chodím po nádvoří s bílou holí</i>		
<i>Tak jako jezdím na ty tábory spíš. Chodím se koupat, anebo že třeba jsem ve stínu a na počítači</i>	Nejmilejší prázdninová akti- vita	
<i>Tak někdy s těma klukama, že se ke mně hnusně chovaj a tak. Nó, tak v prázdninových akti- vitách. No tak jako brání mně třeba to, že bych chtěl chodit ven často a brání mně rodiče, protože mě musijou furt, jako vodijou mě furt za ruku i když ví, jako, že jsem samostatný, nebo chci být no..</i>	Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách.	Bariéry a obavy
<i>.. A tam právě jsem jedinej v tom městečku uplně nevidomej, takže to tam není pro mě ani přizpůsobené. A to prostředí, že to není pro mě.</i>	Obavy z prostředí a lidí	

5.5.4 Informant č. 4

Tabulka 6 Informant č. 4

Signifikantní výrazy	kódy	kategorie
Informant 4: 10 let		
<i>Nejvíc tam byl, mě bavilo boj se čtyřhlavým drakem.</i>	Oblíbené aktivity na letním táboře	Letní tábory
<i>Tam byli na ty...na tábor nás vozí...No, instruktoři ano a to</i>	Pořadatelé letních táborů	

<i>Simona Němcová.</i>		
<i>Ano.</i>	Spokojenost s nabídkou a programem tábora	
<i>Hmm...myslím, že...to..to si sice nepamatuju.</i>	Naplňená přání od pořadatelů tábora	
<i>Nic. Ale mně se tam líbilo všechno.</i>	Co se mi na táboře nelíbí	
<i>V zahraničí, jako o prázdninách. U moře jsem byl s mamkou v Německu.</i>	Zahraněční dovolená	Zájmové aktivity a trávení volného času
<i>Poslouchám pračku.</i>	Volný čas doma	
<i>Nejvíce mě baví všechno. Písňohrátky, šikovné ručičky, keramika a ještě tady s panem Hoffmanem taky hudebka.</i>	Zájmové kroužky	
<i>Rád bych četl.</i>	Vysněné aktivity	
<i>O prázdninách je nejlepší aktivita. Nejlepší aktivity někdy třeba poslouchání pračky a taky je nejlepší 15. července moje oslava narozenin, který mám 15. července a je to nejlepší oslava.</i>	Nejmilejší prázdninová aktivita	
<i>Není.</i>	Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách.	Bariéry a obavy
	Obavy z prostředí a lidí	

5.5.5 Informanti č. 1 – 4

Tabulka 7 Informanti č. 1 - 4

Signifikantní výrazy Informanti 1, 2, 3, 4	kódy	kategorie
<p><i>Asi, ty, kroužky. Lodě, zdravotní, vysílačky.</i></p> <p><i>Ale jo, možná bych dal víc výletů tam, do těch měst a tak.</i></p> <p><i>Do Radlic jo, do Tavíkovíc ne, protože v Tavíkovících je ten kopec prudkej.</i></p> <p><i>Jídlo to jako docela ujde, to je fakt dobrý, protože to vaří kuchař, Martin.</i></p> <p><i>Tak stavění stanů, a ještě ptačka. To je vlastně program celotáborový, že vlastně se jede do Brna na přehradu, tam se rozjedeme, jakože každá skupinka s tím dospělým třeba na nějaké zastávky do Brna, na hlavák a tak a tam dostanu popis s úkolama a plním ty úkoly a ptám se kolemjdoucích lidí.</i></p> <p><i>Nejvíc tam byl, mě bavilo boj se čtyřhlavým drakem.</i></p>	Oblíbené aktivity na letním táboře	Letní tábory
<p><i>Jezdím s panem, tím s panem Janečkou.</i></p> <p><i>Vedoucí. Ne- e je to KS- křesťanské společenství. A ten vedoucí se jmenuje Orlik, má přezdívku Orel.</i></p> <p><i>Pořádá to tyflo centrum, no jezdil tam Radek Pavlíček anebo teď tam je hlavním vedoucím Anička Horká</i></p>	Pořadatelé letních táborů	

<p><i>Jo, jsem moc.</i> <i>Jo, jel.</i></p> <p><i>Ale jo, možná bych dal víc výletů tam, do těch měst a tak.</i></p> <p><i>Do Radlic jo, do Tavíkovíc ne, protože v Tavíkovících je ten kopec prudkej.</i></p> <p><i>Jídlo to jako docela ujde, to je fakt dobrý, protože to vaří kuchař Martin.</i></p> <p><i>Jsem.</i></p> <p><i>Libí, já jsem už jel tak počtvrté teďka.</i></p>	<p>Spokojenost s nabídkou a programem tábora</p>	
<p><i>Jo, jo, jo. Skoro jo.</i></p> <p><i>Někdy jo, někdy ne.</i></p> <p><i>Jsou.</i></p>	<p>Naplněná přání od pořadatelů tábora</p>	
<p><i>Jsme měli noční hru...a oni k nám přišli do chatky a kluci se lekli. Takže tak moc by nás nemuseli strašit.</i></p> <p><i>A jo, trochu jsem, přiznám se, že jsem se fakt jako trochu bál na těch táborech, zvlášť když jsem tam byl poprvé v Tavíkovících a tam některý ty dělaj hluky.</i></p> <p><i>...my tam jdeme jenom na jeden výlet a celý ty 200kč nestačím utratit. Tento rok jsem nedovezl vůbec nic.</i></p> <p><i>Jo. Je da ty, některý ty hry</i></p> <p><i>Večerku bych dal kolem jedenáctý. Protože my to máma od, vlastně když máme třeba šest, ne, teď to vezmu na velkých tá-</i></p>	<p>Co se mi na táboře nelíbí</p>	

<p><i>borech 12-13 jdou spát v devět, 14-15 v deset.</i></p>		
<p><i>Jo byl jsem u moře v Turecku, S rodinou.</i></p> <p><i>Na Slovensku jenom a jinak nikde.</i></p> <p><i>S rodiči a to je vše.</i> <i>Byl, v Chorvatsku.</i> <i>S rodičema. Líbilo se v Chorvatsku hodně a v Řecku nic moc. Nejsou tam takový pláže jak v Chorvatsku.</i></p> <p><i>V zahraničí, jako o prázdninách.</i> <i>U moře jsem byl s mamkou v Německu.</i></p>	<p>Zahraniční dovolená</p>	<p>Zájmové aktivity a trávení volného času.</p>
<p><i>Ve škole si hraju s autem anebo si hraju s kámošama..... jdu na kompl.</i></p> <p><i>Bud' se učím, nebo jsem venku s kámošema. Kdy jsem naučeněj, tak večer jdu na televizi a na počítač.</i></p> <p><i>Tak, že se učím, chodím na kompl, no na počítač a posloucháním rádia na počítači a čtením ještě.</i> <i>Poslouchám pračku.</i></p>	<p>Volný čas doma</p>	
<p><i>Jak zájmové? Jo výlety a pohybovky. Chodíme do města anebo máme takovou hru.</i></p> <p><i>Ano.</i> <i>Míčové hry v úterý, ve středu výlety plus dobová hra ve čtvrtek sportovní hry.</i></p> <p><i>Plavání, hudební kroužek jako hru na flétnu a to je vše.</i></p> <p><i>Písňohrátky, šikovné ručičky, keramika a ještě tady s panem Hoffmanem taky hudebka.</i></p>	<p>Zájmové kroužky</p>	

<p><i>Taneční a karate. Tancoval by se hiphop.</i></p> <p><i>Jejda, to kdybych měl cyklistiku jako zájmový kroužek, protože maj to středňáci, já ještě jsem tady, takže bych na té cyklistice bysme mohli vlastně například do města na hlavas vlastně a zpátky třeba, ale závodně jako. Rychlovkou, tam a zpátky. Protože já sice mám rozbitý kolo, ale jinak tatka už mi ho spravuje a možná budu mít k Vánocům od rodičů nový. Po tátovi budu mít možná kolo a to je fakt dobrý kolo. Čtyři přehezky to má. Dvě na přední kolo a dvě na zadní kolo. Já používám ty zadní kola, protože to je lepší. Jo, protože když jezdím do kopce.</i></p> <p><i>Tak třeba jako učil třeba někoho Braillo kdyby nějaký vidomý třeba chtěl naučit nějaká písmenka a tak.</i></p> <p><i>...i když ví, jako, že jsem samostatný, nebo chci být no. Když tady jsem už od první třídy a chodím po nádvoří s bílou holí</i></p>	<p>Vysněné aktivity</p>	
<p><i>Nejvíc asi hraju fotbal s kámošama anebo hraju basket...hraju na počítači...rád běhám anebo ještě jezdím na skejtu.</i></p> <p><i>Chození na procházky anebo na bazény. Jízda na kolech anebo občas zajedu ke strejdovi, který má koně.</i></p> <p><i>Tak jako jezdím na ty tábory spíš. Chodím se koupat, anebo že třeba jsem ve stínu a na počítač.</i></p> <p><i>O prázdninách je nejlepší aktivi-</i></p>	<p>Nejmilejší prázdninová aktivita</p>	

<p><i>ta. Nejlepší aktivity někdy třeba poslouchání pračky a taky je nejlepší 15. července moje oslava narozenin, který mám 15. července a je to nejlepší oslava.</i></p>		
<p><i>Máme to tu, ale pro holky.</i></p> <p><i>Jo, můžu dělat všechno.</i></p> <p><i>Tak někdy s těma klukama, že se ke mně hnusně chovaj a tak.</i></p> <p><i>Rodiče. Jo, třeba když se s kámošem domluvíme, že on přespí u mě a třeba jeho rodiče já o tom vím, že to dovolí a řeknu mým rodičům, že to dovolili, můj kámoš mu to řekne za sebe, tak mi to moc nechtěj dovolit. Anebo ještě dýl venku. Protože já můžu být maximálně do osmi venku, já bych chtěl radši bejt do osmi nebo do jedenácti.</i></p> <p><i>Nó, tak v prázdninových aktivitách. No tak jako brání mně třeba to, že bych chtěl chodit ven často a brání mně rodiče, protože mě musijou furt, jako vodijou mě furt za ruku i když ví, jako, že jsem samostatný.</i></p>	<p>Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách.</p>	<p>Bariéry a obavy</p>
<p><i>Jo bojím se, ale to vám radši nebudu vykládat kvůli čemu...jeden řidič přivřel jednu paní v to, jednu ruku jí přivřel.</i></p> <p><i>A tam právě jsem jedinej v tom městečku úplně nevidomej, takže to tam není pro mě ani přizpůsobené. A to prostředí, že to není pro mě.</i></p>	<p>Obavy z prostředí a lidí</p>	

5.6 Analýza rozhovoru a její interpretace

Za pomoci metody otevřeného kódování byly vytvořeny tři kategorie, které jsou v souvislosti s jednotlivými kódy. V závěrečné interpretaci jsou uvedeny jednotlivé kategorie a s nimi související kódy. Tento přehled je uspořádán do tabulek. Každá kategorie je zanaly-

zována zvlášť a pro zachování důvěryhodnosti výzkumu je použita při interpretaci přímá citace získaných dat (Švaříček, Šed'ová, 2007).

5.6.1 Letní tábory

Tabulka 8 Letní tábory

Kategorie	Kódy
Letní tábory	Spokojenost s nabídkou tábora
	Co se mi na táboře nelíbí
	Oblíbené aktivity na letním táboře
	Pořadatelé
	Naplněná přání od pořadatelů tábora

Kategorii letní tábory se zabývá především otázkou, jak se dětem se zrakovým postižením na táborech líbí. Informanti jsou spokojeni s nabídkou tábora. Jeden z informantů tvrdí: „Ale jo, možná bych dal víc výletů tam do těch měst a tak.“ Zájem je také o to, s čím byli na táboře nespokojeni, jestli se vyskytly nějaké potíže na letním pobytu apod. Na letním táboře byli žáci spokojeni, ale našlo se i pár menších chyb, které se jim nelíbily, například některé hry, strach z nového prostředí, brzká večerka, strašení od starších účastníků tábora a nedostatek kapesného. Dále jsou zmíněni pořadatelé letních táborů, které bývají pořádány pro žáky Střední, základní a mateřské školy pro zrakově postižené v Brně. Záměrem bylo také to, zda se jedná o pořadatele přímo z Brna či jiného města. Letní tábory pro zrakově postižené pořádá například TyfloCentrum, o.p.s., Brno. „Pořádá to tyflocentrum, no jezdil tam Radek Pavlíček anebo teď tam je hlavním vedoucím Anička Horká.“ Každý informant si nebyl příliš jistý, kdo tábor pořádal. Jeden z informantů byla na letním táboře, který pořádalo křesťanské společenství (KS). Na téma naplněná přání pořadatelů tábora žáci odpovídali „jo,jo, jo, skoro jo“ nebo „někdy jo, někdy ne.“ V oblasti oblíbených aktivit dětí se zrakovým postižením bylo podle rozhovoru se žáky zjištěno, že jsou velmi oblíbené táborové hry, jako již zmínili informanti, kteří mi rozhovor poskytli. Podle informanta je jednou z oblíbených aktivit stavění stanů a tzv. ptačka. „To je vlastně program celotáborový, že vlastně se jede do Brna na přehradu. Tam se rozejdeme, jakože každá skupinka s tím dospělým třeba na nějaké zastávky do

Brna, na hlavák a tak a tam dostanu popis s úkolama a plním ty úkoly a ptám se kolemjdoucích lidí.“

Letní tábory pro děti se zrakovým postižením jsou oblíbené a mají značně obsáhlý program aktivit. Každé dítě má individuální potřeby, tudíž ne každá aktivita se mu na táboře líbí. Některé věci by děti rády změnily, jiné naopak nechaly. Po shrnutí kategorie letní tábory vyplývá, že jsou informanti (žáci) s nabídkou tábora spokojeni.

5.6.2 Zájmové aktivity a volný čas

Tabulka 9 Zájmové aktivity a volný čas

Kategorie	Kódy
Zájmové aktivity a volný čas	Zahraniční dovolená
	Volný čas doma
	Zájmové kroužky
	Vysněné aktivity
	Nejmilejší prázdninová aktivita

Kategorii zájmové aktivity a volný čas se zaměřuje na zahraniční dovolenou. Většina informantů v zahraničí byla. „Jo, byl jsem u moře v Turecku s rodinou.“ Zrakově postižení žáci, kteří poskytli rozhovor, byli s pobytem v zahraničí spokojeni. Informant například nebyl spokojen s plážemi. „Líbilo se v Chorvatsku hodně a v Řecku nic moc. Nejsou tam takový pláže jak v Chorvatsku.“ Trávení volného času doma u většiny žáků spočívá v tom, že si hrají hry na počítači nebo sledují televizi. Obvykle je tahle aktivita dovolena až za odměnu. „Když jsem naučenej, tak večer jdu na televizi a na počítač.“ Žáci si ve svém volném čase doma čtou knihy či časopisy v Braillově písmu. Z rozhovoru vyplynulo, že informanty čtení velmi baví. Další zajímavou volnočasovou aktivitu doma uvedl jeden z informantů to, že poslouchá pračku. Co se týče zájmových kroužků, každý informant je navštěvuje. „Nejvíc mě baví všechno. Písňohrátky, šikovné ručičky, keramika a ještě tady s panem Hoffmanem taky hudebka.“ Dalšími oblíbenými zájmovými kroužky jsou například míčové hry, výlety a pohybové hry, plavání a sportovní hry. Když byli informanti tázáni na to, který zájmový kroužek by zařadili do svých volnočasových aktivit, byl by to například kroužek tance (konkrétně hip hop) a karate. Objevily se také názory na kroužek čtení v Braillově písmu. Tato aktivita žáky

s postižením zraku ohromně baví. Jeden z informantů by Braillovo písmo dokonce rád učil ostatní. „Tak třeba jako učil třeba někoho Braillo, kdyby nějaký vidomý třeba chtěl naučit nějaká písmenka a tak.“ Další z informantů by přivítal kroužek cyklistiky, který je umožněn pouze pro žáky střední školy. „Jejda, to kdybych měl cyklistiku jako zájmový kroužek, protože to maj středňáci, já ještě jsem tady, takže bych na té cyklistice bysme mohli vlastně například do města na hlavas vlastně a zpátky třeba, ale závodně jako. Rychlovkou tam a zpátky.“ Taková různorodá přání měli žáci, když byla položena otázka ohledně vysněného zájmového kroužku. Mezi nejmilejší prázdninové aktivity, které jsou dalším kódem v kategorii volnočasových aktivit, považují informanti hry s kamarády (fotbal, basketbal), jízdu na skateboardu, práce na počítači apod. Mezi další oblíbené prázdninové aktivity patří právě absolvování letních táborů, koupání, jízda na koních a chození na procházky. Za zajímavou aktivitu o prázdninách považuje jeden z informantů oslavu svých narozenin. „Taky je nejlepší patnáctý červenec, moje oslava narozenin, který mám patnáctýho července, a je to nejlepší oslava.“

Ze závěrečného shrnutí zájmových aktivit a trávení volného času žáků se zrakovým postižením vyplývá, že tito žáci mají bohatě obsažený svůj volný čas, umí využít nabídek zájmových kroužků a doma tráví svůj volný čas adekvátním způsobem. Čas tráví i na počítači či sledováním televize. To ovšem pouze za odměnu (za dobré výsledky ve škole, po splnění domácího úkolu, po pomoci rodičům atp.). Většinu volného času tráví právě sportováním, návštěvou zájmových kroužků a čtením.

5.6.3 Bariéry a obavy

Tabulka 10 Bariéry a obavy

Kategorie	Kódy
Bariéry a obavy	Bariéry v prázdninových a jiných zájmových aktivitách
	Obavy z prostředí a lidí

Po analýze kategorie bariéry a obavy z rozhovorů vyplynuly jednotlivé kódy a to bariéry v prázdninových a jiných aktivitách, přičemž se žáci, kteří rozhovor poskytli, rozpovídali o svých jednotlivých bariérách či osobách, které jim brání v uskutečnění svých přání. Jednomu z informantů brání v aktivitách rodiče. „Nó, tak v prázdninových aktivitách. No tak jako brání mně třeba to, že bych chtěl chodit ven často a brání mně rodiče, protože mě musijou furt, jako vodijou mě furt za ruku i když ví, jako, že jsem samostatný.“ Další z informantů je

taktéž nespokojen s příkazy rodičů. „Já můžu být maximálně do osmi venku, já bych chtěl radši bejt do osmi nebo do jedenácti.“ Z toho ovšem vyplývá, že rodiče dítěti nebrání v jeho aktivitách, jen je jejich výchova adekvátní k věku informanta. Při rozhovoru ostatní informanti nevěděli o žádných bariérách, které by jim bránily v prázdninových aktivitách. V oblasti obav z prostředí promluvili informanti spíše o obavách z prostředí. „Jsem jedinej v tom městečku úplně nevidomej, takže to tam není pro mě ani přizpůsobené. A to prostředí, že to není pro mě.“

Shrnutím této kategorie obav a bariér v trávení volného času o prázdninách je, že se žáci obávají spíše toho, že nemohou nikam odejít sami, i když by chtěli. Nejde to z důvodu míry zrakového postižení, které mají informanti různé. Jelikož žáci (informanti) jsou ve věku od 9 do 15 let, rádi sportují a tráví svůj čas venku s kamarády, byli nespokojeni s brzkými příchody domů, protože to měli přikázané od rodičů. Jinak žákům nebrání nic při jejich prázdninových aktivitách, které chtějí provozovat.

6 DISKUZE

Praktickou částí diplomové práce je zodpovězení na hlavní otázku šetření, která zní: **„Jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením?“** Odpovědí na tuto hlavní otázku šetření je, že specifika prázdninových aktivit jsou především ve využití volného času o prázdninách nebo provozování mimoškolních aktivit. Děti navštěvují zájmové kroužky, adekvátně přizpůsobené jejich zrakovému postižení. Děti se zrakovým postižením jezdí na letní tábory, které jsou pro ně velkým obohacením a získáním nových zkušeností a dovedností. Zde se učí sebeobsluze a samostatnosti. Ve volném čase tráví čas venku při sportu či četbou knih a prací na počítači.

Po analýze rozhovorů vznikly odpovědi na výzkumné otázky. Těmito otázkami byly: **„Je nabídka táborů pro děti se zrakovým postižením dostatečná?“** Nabídka letních táborů pro děti se zrakovým postižením je dostatečná. Dle rozhovorů s informanty vyplynulo, že absolvovali tábor, který pořádal například TyfloCentrum Brno, o.p.s. Jeden z informantů absolvoval letní tábor s křesťanským společenstvím (KS). Co se týče odborné literatury a jiných zdrojů, pořádání letních táborů pro děti se zrakovým postižením je značně rozsáhlé. Další dílčí otázkou šetření bylo: **„Mají děti možnost během roku využívat volnočasové aktivity?“** Informanti svůj volný čas užívají adekvátně svým možnostem. Nejraději svůj volný čas tráví s kamarády venku, sportovními aktivitami, hrami na počítači, sledováním televize či četbou knih. **„Čím jsou tyto aktivity specifické oproti běžným letním táborům?“** Volnočasové aktivity dětí se zrakovým postižením jsou oproti běžným aktivitám intaktních dětí rozdílné. A to především z důvodu prostorové orientace, která je značně snížena. Děti prostor neznají, jsou závislé na pomoci ostatních. Totéž platí i při pobytu na letních táborech, kde musí být dětem se zrakovým postižením poskytována potřebná péče. Takovou péčí je zdokonalování prostorové orientace, sociální začlenění mezi vrstevníky apod. Mezi další dílčí otázky, které jsou v diplomové práci kladeny, patří i otázka: **„Jaké jsou bariéry volnočasových aktivit u dětí se zrakovým postižením?“** V provozování volnočasových aktivit se však mohou vyskytovat jisté bariéry. Dle informací z poskytnutých rozhovorů vyplynulo, že bariérou může být i rodič, který má o dítě velký strach a neumožňuje mu osamostatnit se. Dalšími bariérami jsou neupravené prostory pro děti se zrakovým postižením, například nevyznačené stezky. Poslední dílčí otázkou, která byla kladena v šetření praktické části diplomové práce: **„Jaké volnočasové aktivity jsou u dětí se zrakovým postižením v současné době nejběžnější?“** Z analýzy rozhovorů vyplynulo, že v současné době informanti tráví svůj volný čas návštěvou zájmových kroužků. Nejoblíbenějším kroužkem je plavání, pohybové hry a hudební kroužky. Po zájmo-

vých kroužcích svůj volný čas tráví informanti se svými přáteli na hřišti nebo na internátě. Hrají sportovní hry, společenské hry a mají možnost poslouchat hudbu. O prázdninách je velmi oblíbenou aktivitou plavání, procházky, jízda na kole, jízda na koni apod. Někteří informanti byli na dovolené v zahraničí a mohli tak poznat odlišnosti přírody. Nabídka aktivit o prázdninách je široká a děti se zrakovým postižením ji využívají.

7 DOPORUČENÍ PRO PRAXI

Po analýze rozhovorů bylo provedeno shrnutí kategorií a kódů, které z poskytnutých rozhovorů vplynuly. K jednotlivým kategoriím jsou uvedeny doporučení pro praxi, které vyplývají právě ze shrnutí těchto kategorií.

První kategorií jsou letní tábory. Letní tábory jsou určeny přímo pro integraci dětí se zrakovým postižením do společnosti. Z rozhovorů vplynulo, že děti se zrakovým postižením rádi jezdí na letní tábory, kde je pro ně poskytnuta potřebná péče. Pro tyto děti je vhodné provozovat činnosti, které jsou obohacující například v oblasti jemné a hrubé motoriky. Do této oblasti bychom mohli zařadit například práci v kuchyni, kdy je potřeba hmatem rozpoznat jednotlivé předměty, krájení příborem, mytí nádobí atp. Může se také zařadit hospodaření s penězi, rozpoznávání bankovek a mincí. Na letním táboře je možnost procvičit také nácviky sebeobsluhy. Oblékání, hygiena a dodržení denního režimu. Mnoho dětí si nemůže tyto činnosti vyzkoušet samo, z důvodu velké přecitlivělosti a starosti rodičů. Proto by bylo vhodné neustále tyto aktivity na letním táboře zařazovat. Jako další procvičení jemné motoriky je vhodné navlékání korálků, modelování s keramickou hlinou, poznávání přírodnin, výroba různých předmětů apod. V oblasti hrubé motoriky je možnost poskytnutí jízdy na koni v rámci hipoterapie, kdy děti využívají přirozený pohyb koně jako stimulaci a rehabilitaci. Dále je vhodné zařazovat jakékoliv sportovní aktivity. Například míčové hry s ozvučenými míči (volejbal, házená, fotbal, goalball, showdown). Pro pohybové aktivity lze zařadit atletické prvky, plavání, procházky i delší pěší turistiku s průvodcem, je možnost i poskytnutí lezecké stěny nebo také jízda na dvojkole. Z rozhovorů s informanty vplynulo, že mají rádi společenské hry, především takové, kde se mohou sami dorozumívat a být více samostatní. Takovou hrou je například Ptačka, která se každoročně koná na letním táboře, který pořádá TyfloCentrum Brno, o.p.s. Vhodné je i zařazení pomoci při stavění stanů, ohniště a podobných, pro tábor typických věcí.

Další kategorií jsou pořadatelé letních táborů. Tři ze čtyř informantů navštívili tábor s TyfloCentrem Brno, o.p.s. a jeden informant s křesťanským společenstvím. Letní tábory jsou tradiční již několik let. V kategorii spokojenosti s nabídkou letních táborů jsou děti se zrakovým postižením víceméně spokojeny. Najdou se však i výjimky, kdy by si děti přály více výletů apod. To ovšem není překážkou a do budoucna se mohou letní tábory zaměřit na více turistických výletů a umožnit tak dětem, které tábor absolvují, více možností poznat okolní místa. Co se týče naplnění pořadatelů táborů, je dětem se zrakovým postižením po-

skytnuta veškerá potřebná péče. Tím je nácvik prostorové orientace, odbourání strachu ze sociálního kontaktu, sebeobslužné činnosti apod. Děti jsou s touto péčí spokojeny. V kategorii nespokojenost na letním táboře se děti shodly téměř na stejné věci a to, strašidelné stezky a brzký večerní klid. Vhodným doporučením je dodržování denního režimu, tudíž by večerní klid měl zůstat. Co se týče strašidelných stezek, je možnost dětem poskytnout asistenci nebo staršího kamaráda jako doprovod. Návštěva zahraničí je další kategorií, která byla rozebrána v rozhovorech s informanty. Ti absolvovali pobyt u moře s rodinou. U moře se jim velmi líbilo, tím pádem by byla možnost zařazení pobytu u moře pro děti se zrakovým postižením. Zájezd by mohl být pořádán jako letní tábor či klasický rehabilitační pobyt pro rodiny s dětmi.

V oblasti volnočasových aktivit, které tráví děti se zrakovým postižením doma, je oblíbenou součástí volného času sledování televize či hry na počítači, poslech rádia a četba. Nejlepší je tyto činnosti zařazovat až po splnění povinností (domácí úkoly, pomoc v domácnosti, za odměnu hezkých výsledků ve škole apod.). Oblast zájmových kroužků je značně obsáhlá. Dle rozhovorů s informanty, děti se zrakovým postižením rádi navštěvují velké množství zájmových kroužků, které je zajímají. Nejvíce navštěvovanými kroužky jsou sportovní. Plavání, pohybové hry, míčové hry, turistika. Dalšími oblíbenými kroužky jsou hudební, hra na hudební nástroj, písňohrátky a zpěv. Pro děti se zrakovým postižením je efektivní využití výtvarně, hudebně a sportovně založených kroužků velmi výhodné, protože vede k jejich většímu estetickému cítění a posílení obranyschopnosti celého organismu. Kdyby si sami informanti mohli vybrat či sami vést zájmový kroužek, byl by to například moderní tanec, karate, cyklistika nebo také četba knih a výuka Braillova písma určená intaktní společnosti. Pro děti s tímto zdravotním postižením je nabídka zájmových kroužků značně obsáhlá. Mohou navštěvovat kroužek horolezectví, lyžování, atletiku, jízdu na kanoi, speciální míčové hry (show-down, goalball). Velmi oblíbenou činností je i jízda na koni.

Bariéry a obavy dětí se zrakovým postižením při uskutečňování prázdninových a volnočasových aktivit jsou v největší míře rodiče, právě proto, že se o své děti, které mají zdravotní postižení, příliš bojí. Neumožňují svým dětem vykonávat činnosti, o které mají děti zájem. Obávají se, že neumí být samostatné a že pro ně nejsou okolí bydliště či jiné prostory uzpůsobeny. Bylo by proto vhodné, aby rodina poskytla dítěti se zrakovým postižením co nejlepší podmínky pro trávení volného času. Nabídnout jim přiměřenou pomoc a nebránit jim v plnění činností, které si děti chtějí alespoň vyzkoušet. Pokud má dítě sourozence bez zrakového postižení, je vhodné, aby si vzájemně pomáhali a společně zkoušeli různé činnosti při

trávení volného času. Pro dítě se zrakovým postižením tyto aktivity vedou ke zdravému psychickému a fyzickému rozvoji. Dítě se zrakovým postižením by mělo přicházet do kontaktu s předměty a věcmi denních potřeb, stejně jako dítě bez zrakového postižení. Jak v dodržování společenských návyků, učení se řešit problémy apod. Příliš přehnaná péče může vést k rozmazlování. Rodiče by měli být především obětaví a trpěliví a nebránit svému dítěti v aktivitách, které přináší uspokojení a jsou pro dětský věk typické.

Analýza jednotlivých rozhovorů a kazuistik vedla především ke zhodnocení volnočasových aktivit dětí a žáků se zrakovým postižením a vedla ke zjištění jejich celkovému využití. Pro děti a žáky se zrakovým postižením je nabízeno nepřehnané množství prázdninových aktivit (převážně letních táborů) či zájmových kroužků, které vedou k harmonickému rozvoji a efektivnímu využití volného času.

ZÁVĚR

Diplomová práce měla za úkol specifikovat zrakové postižení a volný čas. V kapitolách jsou jednotlivě rozepsány témata zrakové postižení, volnočasové aktivity osob se zrakovým postižením a popsána jednotlivá vývojová období dětského věku. Hlavním cílem diplomové práce je popis prázdninových aktivit u dětí a žáků se zrakovým postižením. Důležitou částí bylo poukázat na specifika prázdninových aktivit. Zda žáci absolvují letní tábory, jak žáci tráví volný čas doma o prázdninách či jaké provozují mimoškolní aktivity.

V teoretické části byly vymezeny kapitoly, které se zabývaly problematikou dětí se zrakovým postižením a jejich volnočasových aktivit. Teoretický základ diplomové práce byl převážně čerpán z odborné literatury.

V první kapitole se diplomová práce zabývala seznámením se zrakovým postižením a jeho jednotlivými klasifikacemi. Dále byly v této kapitole zmíněny možnosti využití volného času dětí a žáků se zrakovým postižením.

Druhá kapitola specifikovala období dětského věku. Byla rozdělena na jednotlivá věková období. V kapitole byl konkrétně rozepsán předškolní věk, mladší školní věk a starší školní věk. Tato období byla zmíněna i s osobnostním vývojem dětí se zrakovým postižením.

Poslední kapitola teoretické části se zabývá tématem volný čas. Rozepsána zde byla i historie volného času. Tato kapitola obsahovala různé pohledy na volný čas a také poskytla nabídku jednotlivých školských či neziskových organizací, zabývajících se trávením volného času.

V praktické části diplomové práce jsem použila výzkumné šetření, přičemž jsem si položila hlavní výzkumnou otázku. Touto výzkumnou otázkou je: „**Jaká jsou specifika prázdninových aktivit u dětí se zrakovým postižením?**“. Tuto hlavní otázku jsem rozdělila na další otázky šetření, na které jsem si odpověděla v diskuzi, co ze šetření vyplynulo. V této části diplomové práce jsem rozepsala i strategii šetření a jeho realizaci. Udala jsem si otázky pro rozhovory, které mi poskytli informanti č. 1- 4. Tyto rozhovory jsem uskutečnila na základě souhlasu zákonných zástupců informantů. Informované souhlasy byly podepsány a sami informanti souhlasili s poskytnutím rozhovoru pro praktickou část mé diplomové práce. Důkladně jsem obeznámila zákonné zástupce informantů, že se jedná o anonymní údaje.

V praktické části jsou jednotlivě rozepsány kazuistiky informantů a vlastní poznatky z rozhovorů. Informace z rozhovorů jsem podrobila otevřenému kódování.

Pro lepší poznání jednotlivých informantů jsem vytvořila kazuistiky na základě vlastního poznání a referencí paní učitelky. Kazuistiky jsem doplnila o přímé poznatky, které jsem získala při poskytování rozhovorů. Dalším krokem bylo otevřené kódování, ze kterého vyplynuly tři hlavní kategorie. Tyto kategorie jsou popsány v praktické části diplomové práce. Analýzou rozhovorů jsem získala odpovědi na výzkumné otázky.

Děti a žáci se zrakovým postižením tráví svůj volný čas způsobem, který je adekvátní k jejich zdravotnímu postižení. Využívají téměř všech nabídek zájmových kroužků, které pořádá škola či jiné organizace. I přes jejich postižení rádi využijí nabídek zájmových aktivit pro volný čas.

Cílů, které jsem si v diplomové práci zadala, bylo dosaženo a byly tak zjištěny prázdninové aktivity a jejich specifika u dětí a žáků se zrakovým postižením.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BALOUN, Jan. *Základní pojmy obecné psychologie*. 1. vyd. Olomouc, 1976.
- [2] DAW, Nigel. *Visual development*. 2nd ed. New York, NY: Springer, c2006, xii, 268 p. ISBN 03-872-5371-8.
- [3] FINKOVÁ, Dita, Libuše LUDÍKOVÁ a Veronika RŮŽIČKOVÁ. *Speciální pedagogika osob se zrakovým postižením*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 158 s. ISBN 978-802-4418-575.
- [4] HÁJEK, Bedřich, Břetislav HOFBAUER a Jiřina PÁVKOVÁ. *Pedagogické ovlivňování volného času: současné trendy*. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 239 s. ISBN 978-807-3674-731.
- [5] HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004, 176 s. ISBN 80-717-8927-5.
- [6] *Integrace zrakově a kombinovaně postižených žáků: sborník příspěvků z kurzu Pokračující kurz pro učitele vzdělávající integrované zrakově postižené dítě na ZŠ v Olomouckém kraji*. 1. vyd. Editor Veronika Růžičková. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, 137 s. ISBN 978-80-244-1738-7.
- [7] *Integrativní speciální pedagogika: integrace školní a sociální*. 2. rozš. a přeprac. vyd. Editor Marie Vítková. Brno: Paido, 2004, 463 s. ISBN 80-731-5071-9.
- [8] KRAUS, H., a kol. *Kompendium očního lékařství*. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-1.
- [9] KUDELOVÁ, Ivana a Lea KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ. *Malé dítě s těžkým poškozením zraku: raná péče o dítě se zrakovým a kombinovaným postižením*. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 1996, 41 s. ISBN 80-859-3124-9.
- [10] KUCHYNKA, Pavel. *Oční lékařství*. 1.vyd. Praha: Grada, 2007, [40], 768 s. ISBN 978-802-4711-638.
- [11] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea, Jaroslav ŘEHŮŘEK a Ingrid MADLENER. *Možnosti reedukace zraku při kombinovaném postižení*. Editor Marie Vítková. Brno: Paido - edice pedagogické literatury, 1999, 94 s. ISBN 80-859-3175-3.
- [12] KVĚTOŇOVÁ-ŠVECOVÁ, Lea. *Oftalmopedie*. 2. dopl. vyd. Brno: Paido, 2000, 70 s. ISBN 80-859-3184-2.

- [13] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006, 368 s. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.
- [14] LUDÍKOVÁ, Libuše a Veronika STOKLASOVÁ. *Tyflopédie pro výchovné pracovníky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 50 s. Texty k distančnímu vzdělávání v rámci kombinovaného studia. ISBN 80-244-1189-X.
- [15] LUDÍKOVÁ, Libuše. *Tyflopédie předškolního věku*. Olomouc: VUP, 2004. ISBN 80-244-0955-0.
- [16] MATEJČEK, Zdeněk. *Psychologie nemocných a zdravotně postižených dětí*. 3., přepracované vyd. Jinočany: Nakl. H, 2001, 147 s. ISBN 80-860-2292-7.
- [17] PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008, 221 s. ISBN 978-80-7367-423-6.
- [18] RŮŽIČKOVÁ, Veronika. *Integrace zrakově postiženého žáka do základní školy*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, 73 s. ISBN 80-244-1540-2.
- [19] ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2006, 390 s. ISBN 80-736-7124-7.
- [20] SLOWÍK, Josef. *Speciální pedagogika: prevence a diagnostika, terapie a poradenství, vzdělávání osob s různým postižením, člověk s handicapem a společnost*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 160 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-333.
- [21] STRAUSS, Anselm a Juliet CORBINOVÁ. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy a techniky metody zakotvené teorie Přel. S. Ježek*. 1.vyd. Boskovice: Albert, 1999, 196 s. ISBN 80-858-3460-X.
- [22] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezměn. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2003, 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
- [23] ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008, 175 s. ISBN 978-802-4421-414.
- [24] ŠKUTOVÁ, Daniela. *Sexuální výchova v tyflopédii předškolního a mladšího školního věku*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006, 59 s. ISBN 80-244-1551-8.
- [25] ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĎOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

-
- [26] VÁGNEROVÁ, Marie, Zuzana HADJ-MOUSSOVÁ a Stanislav ŠTECH. *Psychologie handicapu*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2000, 230 s. ISBN 80-718-4929-4.
- [27] VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Vyd. 3., rozš. a přeprac. Praha: Portál, 2004, 870 s. ISBN 80-717-8802-3.
- [28] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 978-802-4609-560.
- [29] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum, 2012, 531 s. ISBN 978-802-4621-531.
- [30] WIENER, Pavel. *Prostorová orientace a samostatný pohyb zrakově postižených*. Praha: Avicenum, 1986.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [1] mpsv.cz [online]. [cit. 2013-03-08]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/mladez/metodicky-pokyn-k-postaveni-organizaci-a-cinnosti-skolnich-druzin>
- [2] mpsv.cz [online]. [cit. 2013-03-08]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/9>
- [3] Tyflonet.cz [online]. 2010 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.tyflonet.cz/volnocasove-aktivity/organizace-podporujici-volnocasove-aktivity-zrakove>
- [4] Centrumpronevidome.cz [online]. 2012 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.centrumpronevidome.cz/>
- [5] Sport-nevidomych.cz [online]. 2011 - 2013 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.sport-nevidomych.cz/index.php>
- [6] Tandembrno.org [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://tandembrno.org/>
- [7] Teiresias.muni.cz [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.teiresias.muni.cz/?chapter=11&>
- [8] Tdt.upol.cz [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://tdt.upol.cz/7publikace-mimoskolni-aktivity-a-specialnepedagogicke-pusobeni-na-osoby-se-zrakovym-postizenim.pdf>
- [9] Skolajj.cz [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.skolajj.cz/vychovamimovyucovani.html>
- [10] Sss-ou.cz [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.sss-ou.cz/index.php?s=i&show=13&kat=13&pn=Z%C3%A1jmov%C3%A9%20krou%C5%BEky>
- [11] Zrakol.cz [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.zrakol.cz/sportovni-akce>
- [12] Zrak.opava.cz [online]. [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.zrak.opava.cz/volno.html>
- [13] Skolazrak.cz [online]. c2013 [cit. 2013-03-09]. Dostupné z: <http://www.skolazrak.cz/skolni-aktivity>
- [14] Sons.cz [online]. c2002-2013 [cit. 2013-03-11]. Dostupné z: <http://www.sons.cz/klasifikace.php>

- [15] Zeleny-zakal.cz [online]. c2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://www.zeleny-zakal.cz/novinky/take-deti-mohou-mit-zeleny-zakal-74>
- [16] Oftex.cz [online]. c2011-2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <http://www.oftex.cz/clanky/online-poradna/vrozeny-zeleny-zakal>

PRÁVNÍ NORMY

- [1] Vyhláška č. 108/2005 Sb., o školských výchovných a ubytovacích zařízeních a školských účelových zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

- [2] Zákon 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve znění pozdějších předpisů.

- [3] Zákon 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školních zařízeních, ve znění pozdějších předpisů.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

- SPC Speciálně pedagogické centrum.
- ŠVP Školní vzdělávací program.
- YMCA Young Men´s Christian Association (křesťanské sdružení mladých mužů).
- YWCA Young Women´s Christian Association (křesťanské sdružení mladých žen).
- MŠMT Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy.
- SONS Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR.
- WHO World Health Organization (Světová zdravotnická organizace).
- KS Křesťanské společenství.
- ROP Retinopathy of Prematurity (Retinopatie nedonošených).

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 SONS (www.sons.cz).....	14
Tabulka 2 Harmonogram šetření	41
Tabulka 3 Informant č. 1	49
Tabulka 4 Informant č. 2	50
Tabulka 5 Informant č. 3	52
Tabulka 6 Informant č. 4	54
Tabulka 7 Informanti č. 1 - 4.....	56
Tabulka 8 Letní tábory	61
Tabulka 9 Zájmové aktivity a volný čas.....	62
Tabulka 10 Bariéry a obavy.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA Č. 1 INFORMOVANÝ SOUHLAS

PŘÍLOHA Č. 2 PŘEPISY ROZHOVORŮ

PŘÍLOHA Č. 1: INFORMOVANÝ SOUHLAS

Informovaný souhlas:

Souhlasím s tím, že mé dítě poskytne rozhovor, který bude nahrán a dále použit pouze pro účely výzkumu diplomové práce Kláry Sentlové (studentky V. ročníku speciální pedagogiky Univerzity Palackého v Olomouci) a jeho prezentace.

Rozhovor bude plně anonymní a v práci ani nikde jinde nebudou uváděny žádné osobní údaje.

Souhlas zákonného zástupce

Souhlasím Nesouhlasím

Datum:

Podpis:

Souhlas informanta

Souhlasím Nesouhlasím

Datum:

Podpis:

PŘÍLOHA Č. 2: PŘEPISY ROZHOVORŮ

Informant 1

Věk: 9 let

1. Jak trávíš nejčastěji svůj volný čas?

Ve škole si hraju s autem anebo bo si hraju s kámošama. Anebo když mám volno, když mám hotový úkoly, tak jdu na kompl.

2. Jezdíš na letní tábory?

Jo, jezdím.

3. Která činnost Tě na táborech nejvíce baví?

Asi, ty, kroužky. Lodě, zdravotní, vysílačky, a dál už si nevzpomenu.

4. Kdo pořádá letní tábory? (Tyflocentrum Brno, Adam a jiné).

Jezdím s panem, tím s panem Janečkou

5. Jsi spokojen/a s nabídkou programu, který Ti tábor nabízí?

Jo, jsem moc.

6. Líbí se Ti na letních táborech, jel/a bys znova?

Jo, jel.

7. Jsou vedoucí a organizátoři tábora ochotní vyhovět Tvým požadavkům?

Jo, jo,jo. Skoro jo.

8. Je něco, s čím si na táboře nespokojen/a?

Jsem byl jenom nespokojený, že když jsme měli poslední večer, tak, že my jsme měli, my jsme měli noční hru nekdy a ta bylo zrovna ten poslední večer a oni k nám přišli do chatky a kluci se lekli. Takže by tak moc nemuseli strašit.

- 9. Byl/a jsi někdy v zahraničí?**
Jo, byl jsem u moře, v Turecku.
- 10. Pokud jsi byl/a v zahraničí, tak s kým?**
S rodinou.
- 11. Navštěvuješ zájmové kroužky?**
Jak zájmové? Jo, výlety a pohybovky. Ty byly včera, pohybovky a zítra bude výlety. Že chodíme do města anebo máme takovou hru.
- 12. Který druh kroužku navštěvuješ?**
Výlety a pohybovky.
- 13. Co bys rád/a dělal/a v zájmovém kroužku?**
Taneční a karate, tancoval by se hiphop a tak. Máme to tu, ale pro holky.
- 14. Je něco, co Ti brání v Tvých prázdninových aktivitách?
(nedostatek kroužků, postižení, strach apod.)**
Jo, bojím se, ale to Vám radši nebudu vykládat kvůli čemu. Nebo já Vám to řeknu. My jsme jeli s mamkou do Prahy a my jsme vystupovali a jeden řidič přivřel jednu paní ve to, jednu ruku jí přivřel. A od té doby se bojím. Jo můžu dělat všechno.
- 15. Která prázdninová aktivita je Ti nejmilejší?**
Nejvíc asi hraju fotbal s kámošama anebo hraju basket anebo hraju na počítači anebo bo rád běhám anebo ještě rád jezdím na skejtu nebo na kole. Jo, koupu se.

Informant 2

Věk: 15 let

1. Jak trávíš nejčastěji svůj volný čas?

Buď se učím nebo jsem venku s kámošema. Kdy jsem naučenej tak večer jdu na televizi a na počítač.

2. Jezdíš na letní tábory?

Jezdím.

3. Která činnost Tě na táborech nejvíce baví?

Rozcvička, běhá..jako běhání. Pak třeba když nás vedoucí hází do vody, protože ty co spí hodí do vody. A jinak noční hlídky. Od tří do čtyř jsem měl anebo od dvou do jedny. Teda od jedny do dvou. A jo, trochu jsem, přiznám se, že jsem se fakt jako trochu bál na těch táborech, zvlášť, když jsem tam byl poprvé v Tavíkovících a tam některý ty dělaj hluky.

4. Kdo pořádá letní tábory? (Tyflocentrum Brno, Adam a jiné).

Vedoucí. Ne- e je to KS- křesťanské společenství. A ten vedoucí se jmenuje Orlík, má pře zdívku Orel.

5. Jsi spokojen/a s nabídkou programu, který Ti tábor nabízí?

Ale jo, možná bych dal víc výletů tam, do těch měst a tak. Protože my od rodičů dostáváme na tábory 200kč a my tam jdeme jenom na jeden výlet a celý ty 200 Kč nestačím utratit. Tento rok jsem nedovezl vůbec nic.

6. Líbí se Ti na letních táborech, jel/a bys znova?

Do Radlic jo, do Tavíkovic ne, protože v Tavíkovících je ten kopec prudkej.

7. Jsou vedoucí a organizátoři tábora ochotní vyhovět Tvým požadavkům?

Někdy jo, někdy ne.

8. Je něco, s čím si na táboře nespokojen/a?

Jo. Jeřda ty, některý ty hry. Jídlo to jako docela ujde, to je fakt dobrý, protože to vaří kuchař, Martin. Večerku bych dal kolem jedenáctý. Protože my to máma od, vlastně když máme třeba šest, ne, teď to vezmu na velkých táborech 12-13 jdou spát v devět, 14-15 v deset.

9. Byl/a jsi někdy v zahraničí?

Byl, v Chorvatsku.

10. Pokud jsi byl/a v zahraničí, tak s kým?

S rodičema. Líbilo se v Chorvatsku hodně a v Řecku nic moc. Nejsou tam takový pláže jak v Chorvatsku a v Chorvatsku je tepleji. Jsou tam krásná místa. Krásné město.

11. Navštěvuješ zájmové kroužky?

Ano.

12. Který druh kroužku navštěvuješ?

Míčové hry v úterý, ve středu výlety plus dobová hra, ve čtvrtek sportovní hry.

13. Co bys rád/a dělal/a v zájmovém kroužku?

Jeřda, to kdybych měl cyklistiku jako zájmový kroužek, protože maj to středňáci, já ještě jsem tady, takže bych na té cyklistice bysme mohli vlastně například do města na hlavas vlastně a zpátky třeba, ale závodně jako. Rychlokvou, tam a zpátky. Protože já sice mám rozbitý kolo, ale jinak taťka už mi ho spravuje a možná budu mít k Vánocům od rodičů nový. Po tátovi budu mít možná kolo a to je fakt dobrý kolo. Čtyři přehezky to má. Dvě na přední kolo a dvě na zadní kolo. Já používám ty zadní kola, protože to je lepší. Jo, protože když jeřdím do kopce.

**14. Je něco, co Ti brání v Tvých prázdninových aktivitách?
(nedostatek kroužků, postižení, strach apod.)**

Rodiče. Jo, třeba když se s kámošem domluvíme, že on přespí u mě a třeba jeho rodiče já o tom vím, že to dovolí a řeknu svým rodičům, že to dovolili, můj kámoš mu to řekne za sebe, tak mi to moc nechtěj dovolit. Anebo ještě dýl venku. Protože já můžu být maximálně do osmi venku, já bych chtěl radši bejt do osmi nebo do jedenácti

15. Která prázdninová aktivita je Ti nejmilejší?

Chození na procházky anebo na bazény. Jízda na kolech anebo občas zajedu ke strejdovi, který má koně.

Informant 3

Věk: 15 let

1. Jak trávíš nejčastěji svůj volný čas?

Tak, že se učím, chodím na kompl, no na počítač a posloucháním rádia na počítači a čtením ještě.

2. Jezdíš na letní tábory?

Jezdím.

3. Která činnost Tě na táborech nejvíce baví?

Tak stavění stanů, a ještě ptačka. To je vlastně program celotáborový, že vlastně se jede do Brna na přehradu, tam se rozjedeme jakože každá skupinka s tím dospělým třeba na nějaké zastávky do Brna, na hlavák a tak a tam dostanu popis s úkolama a plním ty úkoly a ptám se kolemjdoucích lidí.

4. Kdo pořádá letní tábory? (Tyflocentrum Brno, Adam a jiné).

Pořádá to tyflocentrum, no jezdil tam Radek Pavlíček a nebo teď tam je hlavním vedoucím Anička Horká.

5. Jsi spokojen/a s nabídkou programu, který Ti tábor nabízí?

Jsem.

6. Líbí se Ti na letních táborech, jel/a bys znova?

Líbí, já jsem už jel tak počtvrté teďka.

7. Jsou vedoucí a organizátoři tábora ochotní vyhovět Tvým požadavkům?

Jsou.

8. Je něco, s čím si na táboře nespokojen/a?

Tak někdy s těma klukama, že se ke mně hnusně chovaj a tak.

9. Byl/a jsi někdy v zahraničí?

Na Slovensku jenoma jinak nikde jinde.

10. Pokud jsi byl/a v zahraničí, tak s kým?

S rodiči a to je vše.

11. Navštěvuješ zájmové kroužky?

Navštěvuju.

12. Který druh kroužku navštěvuješ?

Plavání, hudební kroužek jako hru na flétnu a to je vše.

13. Co bys rád/a dělal/a v zájmovém kroužku?

Tak třeba jako učil třeba někoho braillo kdyby nějaký vidomý třeba chtěl naučit nějaká písmenka a tak.

14. Je něco, co Ti brání v Tvých prázdninových aktivitách?

(nedostatek kroužků, postižení, strach apod.)

Nó, tak v prázdninových aktivitách. No tak jako brání mně třeba to, že bych chtěl chodit ven často a brání mně rodiče, protože mě musijou furt, jako vodi-jou mě furt za ruku i když ví, jako, že jsem samostatný, nebo chci být no. U nás to totiž v Něříně, jestli víš, kde to je. Mezi Jihlavou a Velkým Meziříčím. A tam právě jsem jedinej v tom městečku úplně nevidomej, takže to tam není pro mě ani přizpůsobené. A to prostředí, že to není pro mě. Když tady jsem už od první třídy a chodím po nádvoří s bílou holí.

15. Která prázdninová aktivita je Ti nejmilejší?

Tak jako jezdím na ty tábory spíš. Chodím se koupat anebo že třeba jsem ve stínu a na počítači.

Informant 4

Věk: 10 let

1. Jak trávíš nejčastěji svůj volný čas?

Volný...Ze školy, třeba já když dojedu jako, jako domů. Poslouchám pračku.

2. Jezdíš na letní tábory?

Já sem tam jel poprvé. Bylo to dobré.

3. Která činnost Tě na táborech nejvíce baví?

Nejvíc mě bavil boj se čtyřhlavým drakem.

4. Kdo pořádá letní tábory? (Tyflocentrum Brno, Adam a jiné).

Tam byli na ten, no a na tábor nás vozil. No, instruktor. Ano a to Simona Němcová.

5. Jsi spokojen/a s nabídkou programu, který Ti tábor nabízí?

Ano.

6. Líbí se Ti na letních táborech, jel/a bys znova?

Ano.

7. Jsou vedoucí a organizátoři tábora ochotní vyhovět Tvým požadavkům?

Mmm, myslím, že... To už si sice nepamatuju.

8. Je něco, s čím si na táboře nespokojen/a?

Nic. Ale mně se tam líbilo. Se vším spokojený.

9. Byl/a jsi někdy v zahraničí?

V zahraničí, jako o prázdninách.

10. **Pokud jsi byl/a v zahraničí, tak s kým?**
S mamkou v Německu.
11. **Navštěvuješ zájmové kroužky?**
Nejvíc mě baví všechno.
12. **Který druh kroužku navštěvuješ?**
Písňohrátky, šikovné ručičky, keramika a ještě tady s panem Hofmanem je každý čtvrtek taky hudebka. Plavání, dobrý, ale včera jsem byl výjimečně v první skupině.
13. **Co bys rád/a dělal/a v zájmovém kroužku?**
Rád bych četl.
14. **Je něco, co Ti brání v Tvých prázdninových aktivitách?
(nedostatek kroužků, postižení, strach apod.)**
Není.
15. **Která prázdninová aktivita je Ti nejmilejší?**
O prázdninách je nejlepší aktivity jsou třeba o prázdninách někdy třeba aj poslouchání pračky a tak ještě je nejlepší o prázdninách 15. července moje oslava narozenin, který mám 15. července a je to nejlepší oslava narozenin.